

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Individualita v Plótinově myšlení

Individuality in Plotinus' Thought

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

doc. ThLic. Pavel Milko, Ph.D.

Autor:

Kamila Špinarová

Praha 2012

Anotace

Bakalářská práce „Individualita v Plótinově myšlení“ pojednává o otázce individuality v Plótinově Enneadách. Stručně uvádí do celého filosofova kosmologického systému se zaměřením na problematiku existence individuální duše a jejího vztahu k ostatním stupňům Plótinova systému. Práce projednává zásadní části Ennead týkající se problematiky duše jednotlivce a především části, ve kterých se Plótinus vyrovnává s otázkou zavedení idejí jednotlivin. Dále se práce snaží poukázat na styčné plochy, které otázka individuální ideje i duše sdílí s předchozí filosofickou tradicí a snaží se rozpoznat možné zdroje Plótinovy inspirace v nejvýznamnějších filosofických systémech antiky – platonismu, aristotelismu a stoicismu. Práce shrnuje dosavadní bádání vykonané na tomto poli a předkládá názory nejvýznamnějších autorů, kteří se zabývali otázkou individuálních idejí v Plótinově filosofii.

Annotation

Bachelor thesis „Individuality in Plotinus' Thought” deals with the question of individuality in Plotinus' Enneads. Firstly it briefly presents his entire cosmological system focusing on issues of existence of individual soul and its relationship to other levels of Plotinus' system. Secondly the thesis discusses cardinal texts of Enneads regarding issues of individual's soul and mainly texts in which Plotinus deals with the question of introduction ideas of particulars. Thirdly the thesis endeavours to point out interfaces which the question of idea of particular and individual soul have in common with previous philosophical tradition and tries to recognize possible sources of Plotinus' inspiration in the most important philosophical systems of antiquity – Platonism, Aristotelism and Stoicism. Finally the thesis summarizes research carried out in this area up to now and puts forward positions of the most important authors who dealt with the question of particular ideas in Plotinus' philosophy.

Klíčová slova

Plótinus, individualita, idea, jednotlivina, Enneady, duše, logos.

Keywords

Plótinus, individuality, idea, particular, Enneads, soul, logos.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne

Kamila Špinarová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především vedoucímu mé bakalářské práce doc. ThLic. Pavlu Milkovi, Ph.D. za cenné a podnětné rady, vstřícnost a ochotu během četných konzultací, kterými mi velice pomohl k dokončení této práce.

Obsah

Úvod	7
1 Individualita v Plótinově systému	9
1.1 Plótinós v kontextu doby	10
1.2 Plótinův kosmologický systém	15
1.2.1 Jedno.....	17
1.2.2 Mysl.....	17
1.2.3 Duše.....	18
1.3 Člověk	20
1.4 Noûς, ψυχή, světová duše, individuální duše	22
1.4.1 Hranice mezi noûς a ψυχή	22
1.4.2 Světová duše	23
1.4.3 Individuální duše.....	25
1.4.4 Vztah světové a individuální duše	28
1.5 Enneady	31
1.5.1 Uspořádání Ennead podle Porfyria	32
1.5.2 Části Ennead týkající se otázky idejí jednotlivin.....	33
1.5.3 V 9, 12	34
1.5.4 V 7.....	35
1.5.5 IV 3,5.....	40
1.6 Shrnutí otázky individuality v Plótinově filosofii.....	42
2 Individualita v antické filosofii jako zdroj Plótinova myšlení.....	43
2.1 Platónismus.....	44
2.2 Aristotelés	46
2.3 Stoicismus	49
2.3.1 Kategorie	49
2.3.2 Hegemonikon.....	52
Závěr	54
Použitá literatura.....	55

Úvod

Otázka lidské individuality a individuality vůbec byla vždy velkou výzvou pro celou řadu významných myslitelů nejen evropské filosofické tradice a dodnes pro nás zůstává otevřeným tématem. Z tohoto důvodu bude jistě velmi podnětné vrátit se k prvotním zmínkám, které byly individualitě věnovány, a které na jistou dobu určily směr bádání v této oblasti. Jedním z filosofů, kteří se začali zabývat otázkou individuality byl Plótinus, filosof, který nejenže stál u zrodu zkoumání individuality, ale také se přičinil o rozvinutí významného filosofického směru antiky – novoplatónismu.

Práce *Individualita v Plótinově myšlení* bude zkoumat otázku individuality v Plótinově *Enneadách* ve dvou liniích. V první řadě budou probrány pasáže *Ennead*, které se přímo týkají otázky zavedení individuálních idejí ve filosofově systému a dále se práce bude zabývat problematikou individuální duše. O existenci individuální duše Plótinus nenapsal žádné samostatné pojednání, nicméně se o její existenci v autorově systému dozvídáme nepřímou z dalších pasáží. O obou problémech bylo odděleně pojednáno v mnoha zahraničních publikacích a naše práce si proto klade za cíl pojednat o obou otázkách zároveň a vyvodit pro celou problematiku patřičné důsledky. Pokusíme se zodpovědět otázku, zda Plótinus skutečně zavádí do své teorie ideje jednotlivin, jak do celého systému zapadá individuální duše a jaký je její vztah k individuální ideji.

Plótinus bývá často mylně považován za novátora v antické filosofické tradici, ovšem ve skutečnosti není mezi jeho filosofií a filosofií jeho předchůdců žádný významný předěl a Plótinus plyně vychází z předchozí tradice a navazuje na ni.¹ Proto bude v další části naše zkoumání pokračovat pozorováním přístupů jednotlivých filosofických směrů k otázce individuality. Z důvodu omezeného rozsahu práce probereme pouze nejvýznamnější směry, kterými jsou platónismus, aristotelismus a stoicismus, které měly na formaci Plótinových názorů nezanedbatelný vliv. Naším úkolem bude pokusit se rozpoznat některé hlavní vlivy, které mohly Plótina v otázce individuality inspirovat a ovlivnit.

Po formální stránce bude práce rozdělena na dvě hlavní části. První část s názvem *Individualita v Plótinově systému* bude vyhrazena pro stručné nastínění celého filosofova

¹ CHLUP, Radek. *Proklos*. 1. vyd. Praha: Herrmann & synové, 2009. 455 s. ISBN 978-80-87054-16-1. str. 18. (dále jako CHLUP, Radek. *Proklos*)

systemu, vyložení problematiky duše a jejích částí, výkladu relevantních pasáží *Ennead* a rozřešení zásadních otázek individuality, které se objeví během našich úvah. Druhá část, nesoucí název *Individualita v antické filosofii jako zdroj Plótinova myšlení* nastíní otázku individuality tak, jak se v náznacích objevovala u Plótinových předchůdců. Předchozí filosofická tradice se problematikou individuality primárně nezabývala, ovšem v některých pasážích, které se zde pokusíme probrat, již můžeme spatřovat její zárodky.

V českém prostředí k otázce individuality v Plótinově *Enneadách* zatím nevzniklo mnoho příspěvků. Nejvýznamnějšími a jedinými příspěvky k tématu u nás je studie prof. Lenky Karfíkové² a překlad článku *Forms of Individuals in Plotinus* J. M. Rista³ od Martina Pokorného s následným překladem *Enneady V 7* Petra Rezka. Práce *Individualita v Plótinově myšlení* bude proto v našem prostředí jedinečným příspěvkem, který shrnuje dosud vykonané bádání v otázce idejí jednotlivin.

² KARFÍKOVÁ, Lenka. *Ideje a slova: studie k Augustinovi, Plótinovi, Abélardovi, Dionisiu Aeropagitovi a Anselmovi*. 1 vyd. Praha: OIKOYMENH, 2010. ISBN 978-80-7298-436-7.

³ RIST, John M. *Ideje jednotlivin u Plótina*. In: *Jednotliviny a individuální formy*. První vydání. Přeložil Martin Pokorný. Praha: OIKOYMENH, 1993. str. 90-100. Edice PomFil. Svazek 12. ISBN 80-85241-58-7.

1 Individualita v Plótinově systému

„*Pokusil jsem se přivést božské v nás k tomu, co je božské ve všem.*“⁴ Tato slova, která Plótinós podle Porfyriových záznamů pronesl na smrtelném loži, nám poslouží jako počáteční bod našich úvah. Nejen, že jasně poukazují na hlavní smysl Plótinovy filosofie, ale také poukazují na člověka, bez kterého by vytyčená cesta nebyla možná, neboť by ji neměl kdo uskutečnit. Toto „božské v člověku“ zde bude naším hlavním zájmem. Nejdříve bude pro správné pochopení nutné, stručně osvětlit ono „božské ve veškerenstvu“, tedy některé hlavní rysy Plótinova filosofického systému. Dále bude následovat uvedení do problematiky individuality s důrazem na zkoumání postavení duše jednotlivce v celém Plótinově systému. Budou probrány nejvýznamnější pasáže Plótinových *Ennead*, které se týkají otázky zavedení idejí jednotlivin i individuální duše a pokusíme se odpovědět na otázku, zda vůbec Plótinós takové ideje zavádí a jaký je jejich vztah k individuální duši.

⁴ „...πειρᾶσθαι τὸν ἐν ὑμῖν θεὸν ἀνάγειν πρὸς τὸ ἐν τῷ παντί θεῖον ...“ *Vita Plotini* 2,26.

1.1 Plótinus v kontextu doby

Plótinus žil ve třetím století⁵ a přestože v jeho myšlení lze vysledovat původní nauky jiných autorů, je velmi originálním myslitelem, který udal platónismu nový směr. V této kapitole se budeme stručně a obecně zabývat právě těmito možnými vlivy, které vyústily ve vznik novoplatónismu a především vlivy, které mohly zapůsobit přímo na Plótina.

Pro vysledování tendencí řecké filosofie, které předcházely vzniku novoplatónismu, se budeme muset vrátit o několik staletí zpět do období helénismu.⁶ Období helénismu bývá tradičně vymezeno lety 323 př. o. l. (smrt Alexandra Velikého) a rokem 31 př. o. l. (bitva u Aktia) a zahrnuje v sobě řeckou a později řecko-římskou civilizaci doby.⁷ Za Alexandrový vlády se společně s nebývalým rozšířením říše rozšířila také řecká kultura. Novými centry společenského života se stávají města jako Alexandrie a Antiochie.⁸ Filosofie se postupně přesouvá i směrem na západ a již neprobíhá pouze v řečtině, jak dokládá římská stoa.⁹ Akademie i Lykeion v Athénách stále existují, ovšem po velkých systémech Platóna a Aristotela se do popředí dostávají nové, neméně významné směry jakými jsou stoicismus, epikureismus a skepticismus, vnášející do filosofie řadu nových otázek a problémů v reakci na své předchůdce i dobové dění. Filosofie reagovala na dobovou situaci (roztroušenost říše a mocenské spory po Alexandrově smrti) odvratem od čistě spekulativních systémů a příklonem k jednotlivci, k hledání identity a mravní opory.¹⁰

⁵ 205-270 viz ARMSTRONG, A. H. *Plotinus*. First edition. London: Allen & Unwin, 1953. 173 s.; str. 12 (dále jako ARMSTRONG, A. H. *Plotinus*).

⁶ Období může být označováno také jako kultura paideie, přičemž můžeme rozlišovat paideu pouze jako výchovu nebo jít dále, kde pojem paidea označuje celkové kulturní „naladění“ doby (nejdříve pouze řecké a později i křesťanské) směrem k ustavení ideální společnosti. Viz. MILKO, Pavel. *Origenés učitel*. První vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2008. Edice Pro Oriente: dědictví křesťanského Východu; Svazek 6. ISBN 978-80-86818-60-3. str. 155-173.

⁷ LONG, Anthony. *Hellénistická filosofie. Stoikové, epikurejci, skeptikové*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH. 2003. ISBN: 80-7298-077-7. str. 15. (dále jako LONG, Anthony. *Hellénistická filosofie*).

⁸ LONG, Anthony. *Hellénistická filosofie*, str. 15-16.

⁹ KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Prolínání světů: středoplatónská filosofie v náboženských proudech pozdní antiky*. Praha: Hermann & synové, 1991. str. 82. (dále jako KRATOCHVÍL, Z. *Prolínání světů*).

¹⁰ LONG, Anthony. *Hellénistická filosofie*, str.17.

V této době dochází k výraznějšímu rozvoji věd a tím pádem i k užšímu vymezení jejich vzájemných hranic. Filosofie již přestává zahrnovat široké množství oborů, jaké pro ni určil např. Aristotelés. V rukou stoiků se filosofické zkoumání omezuje především na etiku, logiku a přírodovědná bádání.¹¹

Dalším důležitým prvkem, který měl na filosofii prvních staletí před občanským letopočtem vliv, je rozvoj náboženství. V reakci na náboženský neklid (znovuoživení řeckých mystérií, orientální vlivy, gnóze, proměny židovství i postupný nástup křesťanství) se filosofie proměňuje a od této doby dále si uchovává k náboženství těsný vztah.¹² Filosofie již neslouží pouze k výkladu světa, ale začínají ji uplatňovat také křesťanští myslitelé při výkladu víry.¹³ „Nekřesťanští novoplatónici se naopak pokusí o filosofické založení náboženství a k tomuto cíli plně využijí všechny myšlenky středoplatónského odkazu, který zahrnuje i dědictví Filónovo.“¹⁴ Ani novoplatónismus, vznikající ve třetím století z názorově pluralitního podhoubí, si nelze představit bez náboženského kontextu, i když Plótinovo filosofické náboženství neposkytuje žádný prostor pro rituály, modlitby, meditace ani představy o spáse.¹⁵

Co se týče přímých zdrojů Plótinova myšlení, nesmíme se nezmínit o středoplatónismu. Počátek středoplatónismu datujeme do prvního století před naším letopočtem, kdy v čele Akademie stojí scholarcha Antiochos z Askalonu. Po skeptické fázi,

¹¹ LONG, Anthony. *Hellénistická filosofie*, str. 16.

¹² KRATOCHVÍL, Z. *Prolínání světů*, str. 3.

¹³ KRATOCHVÍL, Z. *Prolínání světů*, str 81.

¹⁴ KRATOCHVÍL, Z. *Prolínání světů*, str 81.

¹⁵ ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: ARMSTRONG, A. H. *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. První vydání. Praha: OIKOYMENH, 2002. Edice Dějiny filosofie. Svazek 4. ISBN 80-7298-53-X. str. 299-300. (dále jako ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*).

kteřou Antiochos překlenu, nastává nové období eklekticismu¹⁶. Antiochos byl přesvědčen, „že stoická filosofie bytostně vychází z myšlení staré Akademie, že Aristotelés byl přinejmenším v určité fázi své činnosti platónikem a že Peripatos sice provedl určité změny v Platónově etice, ale v zásadě tvrdí totéž co Akademie.“¹⁷ Začal se začleňováním peripatetických nauk do své filosofie a položil tak základ pozdějšímu novoplatónismu.¹⁸ Je na místě zde dodat, že ani sám Plótinus si později nekladl nárok na původnost svého myšlení, ta nebyla v jeho době vyžadována.¹⁹ Celá středoplatónská filosofie tedy navazuje na platónské dědictví, Aristotela i stoiky a zároveň se obrací ke starším myslitelům i neřeckým mysteriím.²⁰ Vznikají studijní kompendia nauk starých filosofů jako například spis Diogena Laertského.²¹ Jedním ze starších filosofických směrů, který se ve

¹⁶ Dillon upozorňuje na nesprávné užívání výrazu eklektický pro epochy Akademie po Antiochovi. V platónismu akademie můžeme sice zřetelně rozpoznat stoické i peripatetické vlivy, ovšem tyto nebyly zkompileovány účelně, jedná se spíše o přirozený vývoj na poli filosofie, kde filosofové jednoduše volně vycházeli z materiálu, který byl až do jejich doby promyšlen, aby rozvíjeli další otázky. Některé formulace stoiků a aristoteliků mohly také mnohem lépe vyhovovat k vyjádření toho, co podle středoplatóniků Platón svým učením doopravdy myslel. Více viz DILLON, John. *The Middle Platonists: 80 B.C. to A.D. 220*. Revised edition with new afterword. Ithaca: Cornell University Press, 1996. ISBN 0-7156-1604-8. str. XIII-XVI. (dále jako DILLON, John. *The Middle Platonists*).

¹⁷ MERLAN, P. *Řecká filosofie od Platóna k Plótinovi*. In: ARMSTRONG, A. H. *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. První vydání. Praha: OIKOYMENH, 2002. Edice Dějiny filosofie. Svazek 4. ISBN 80-7298-53-X. str. 65-66. (dále jako MERLAN, P. *Řecká filosofie od Platóna k Plótinovi*)

¹⁸ MERLAN, P. *Řecká filosofie od Platóna k Plótinovi*, str. 66.

¹⁹ Dodds uvádí, že Plótinus nevěřil v Jedno, protože je našel u Platóna. Spíše naopak našel Jedno u Platóna, neboť v něj již věřil. Plótinova filosofie je reinterpretací Platóna pouze formálně, ve své podstatě je ale spíše úsilím o vyřešení duchovních problémů Plótinovy doby z hlediska tradičního řeckého racionalismu. Dodds, R. E. Tradition and Personal Achievement in the Philosophy of Plotinus. *The Journal of Roman Studies*. Vol. 50, Parts 1 and 2, 1960. str. 1-7. ISSN 0075-4358. str.1-2.

²⁰ Například Bréhier uvádí jako zdroj nového zaměření filosofie židovského Filóna Alexandrijského a dále odkazuje na egyptské komunity prvního až třetího století, kde v této době vyrostly nové náboženské směry (nebo byly zesíleny vlivy směrů starých), které se lišily od řecké tradice i od tradic dobových náboženství, jako například hermetismus. Viz BRÉHIER, Émile. *The Philosophy of Plotinus*. Third impression. Chicago: The University of Chicago press, 1967. str. 2. (dále jako BRÉHIER, Émile. *The Philosophy of Plotinus*).

²¹ KRATOCHVÍL, Z. *Prolínání světů*, str. 91.

středoplatónismu dostává znovu do popředí je pythagorejství, v této době již proměněné jako novopythagorejství.²²

Významnými osobnostmi, které formovaly Plótinovo učení a o kterých se musíme krátce zmínit, jsou jeho učitel Ammonios Sakkas a současník Núménios. Ammonios byl učitelem filosofie v Alexandrii a o jeho nauce toho nevíme mnoho. Jak zmiňuje Guthrie²³, Ammonios mohl být ovlivněn hermetickými naukami, které v Alexandrii vznikaly na přelomu 1. a 2. století př. n. l., a které by tím pádem mohly být zdrojem Plótinova emanacionismu. Ammonios byl jediným učitelem, který Plótina zaujal a u kterého zůstal jako student.²⁴ I po odchodu z Alexandrie se Plótinus držel zásad svého učitele a dlouhá léta své učení přednášel pouze ústně a nic nenapsal. Metoda Plótinova filosofování stála spíše na dialozích s jeho studenty než na sepisování. Tento nesystematický postoj je pravděpodobně reakcí na stále se opakující interpretace starých textů, které prováděli jeho současníci. Fakt, že studoval v Alexandrii a později si svoji školu založil v Římě, může znamenat, že se Plótinus chtěl úplně distancovat od dění v Akademii.²⁵

Co se týče Nuména, je jeho vztah k Plótinovi poněkud komplikovaný. Plótinus byl totiž obviňován, že je pouhým plagiátorem Numéniových nauk a že sám nepřinesl nic originálního.²⁶ Plótinův žák Amelios dokonce sepsal na obranu svého mistra dílo s názvem „*O rozdílu mezi naukami u Plótina a Nuména*“²⁷, aby taková obvinění vyvrátil. Merlan²⁸ ukazuje, jak oba autoři vycházeli ze stejných míst v Platónovi a jak mohli dojít k podobným závěrům. Plótinovo plagiátorství odmítá. R. Chlup zdůrazňuje, že návaznost na

²² KRATOCHVÍL, Z. *Prolínání světů*, str. 83.

²³ GUTHRIE, Sylvan Kenneth. *The philosophy of Plotinos: his life, times and philosophy*. London: Luzac and company, 1910. str. 12. (dále jako GUTHRIE, S. K. . *The philosophy of Plotinos*).

²⁴ *Vita Plotini* 3,10-15.

²⁵ STAMATELLOS, Giannis. *Plotinus and the presocratics: A philosophical study of Presocratic influences in Plotinus' Enneads*. New York: State University of New York Press, 2007. ISBN 978-0-7914-7062-6. str. 5. (dále jako STAMATELLOS, G. *Plotinus and the presocratics*).

²⁶ MERLAN, P. *Řecká filosofie od Platóna k Plótinovi*, str. 115.

²⁷ CHLUP, Radek. *Proklos*, str. 19.

²⁸ MERLAN, P. *Řecká filosofie od Platóna k Plótinovi*, str. 115-126.

předchozí autory byla pro antickou filosofii velmi důležitá a že „přejímání myšlenek předchůdců bylo běžné.“²⁹ Proto je pro něj obvinění z plagiátorství zavádějící.

Ve třetím století prošla Římská říše velkou krizí, během které došlo k celkovému úpadku říše. Římské pohanství bylo na ústupu a do říše pronikaly náboženské i filosofické představy Orientu. V této době, kdy zároveň sílí křesťanství i gnostické nauky, vzniká Plótinova filosofie. Bréhier³⁰ k tomuto momentu poskytuje názor, že nejen předchozí filosofický vývoj, ale i dobová krize v říši byla jedním z určujících faktorů, které daly vzniknout Plótinovu systému. Velká rozdrobenost říše, kulturní i faktická, vedla podle něj k unitaristickým tendencím ve všech ohledech. Naopak Armstrong³¹ uvádí, že tyto události neměly na Plótinovo dílo žádný vliv, že úřad politika a statut filosofa byly pro Plótina slučitelné pouze v nejnútnejších případech, a že jeho filosofické poslání si vynucovalo stažení se od problémů vnějšího světa.

²⁹ CHLUP, Radek. *Proklos*, str. 19.

³⁰ BRÉHIER, Émile. *The Philosophy of Plotinus*, str. 16.

³¹ ARMSTRONG, A. H. *Plotinus*, str. 12.

1.2 Plótinův kosmologický systém

Typickým prvkem novoplatónské filosofie je systém triád. Plótinův systému triád podřídil strukturu celého svého universa a jeho pokračovatelé triády dále rozvedli do hlubších filosofických vrstev. Nemůžeme si ovšem myslet, že Plótinůs je původním autorem teorie o triádách, je pouze prvním platónikem, který triády formuluje v explicitní podobě, a to v návaznosti na náznaky roztroušené celou platónskou tradicí.

První zmínky ze kterých triády vycházejí, nalézáme u Platóna. Novoplatónismem důkladně rozvinuté triádní teorie pravděpodobně, jak uvádí Dillon³², vycházejí především z Platónových nepsaných nauk a jejich reflexí v dialozích, jako jsou například Filébos, Ústava, Timaios a Zákony. V tomto směru měl na Platóna velký vliv pythagoreismus, ke kterému se přiklonil v pozdějších letech svého života. Pythagorejská představa matematického modelu universa Platóna přivedla k rozvedení systému založeného na trojím rozdělení stupňů bytí a na Jednu a Neurčitě dvojici.³³ Místem, ve kterém rozpoznáváme náznaky budoucího novoplatónského dělení je např. *Tim. 30b*: „Podle této úvahy tedy stavěl svět tak, že vložil rozum (νοῦς) do duše a duši do těla, aby vykonal dílo co do přirozenosti nejkrásnější a nejlepší.“³⁴ Ukázka popisuje jak Demiurgos podle Platóna tvořil svět a zavádí triádu rozum (intelekt = νοῦς) – duše – hmota, která bude později rozpoznatelná i u Plótina.

V Platónových dialozích nacházíme mnoho míst, ze kterých mohli jeho pokračovatelé podobná rozdělení odvodit. Celý Platónův způsob filosofování k tomu vybízí. Platón svou filosofii nespojil v žádný dogmatický celek a spíše než aby svým žákům předkládal hotové nauky, podněcoval a vybízel je ve svých dialozích k samostatnému zamyšlení a zkoumání daných problémů.³⁵ Díky tomuto přístupu, který ponechával cestu pro vlastní interpretace, mohly být Platónovy nauky svébytně rozvíjeny již jeho bezprostředními následovníky. Širšího rozvedení se dočkala nauka o Jednu a Neurčitě dvojici u přímých pokračovatelů Platóna, kterými byli první scholarchové

³² DILLON, John. *The Middle Platonists*, str. 3.

³³ DILLON, John. *The Middle Platonists*, str. 3.

³⁴ Všechny citace z Platóna budou uvedeny v překladu Františka Novotného.

³⁵ CHLUP, Radek. *Proklos*, str. 17.

Speusippos a Xenokratés.³⁶ Speusippos „trval na tom, že Jedno je vyšší než bytí i myšlení a samo stojí též mimo polaritu dobra a zla.“³⁷ Jak uvádí R. Chlup, Speusippos v tomto ohledu „pozoruhodně předjímal myšlenky novoplatónismu“³⁸, když z Jedna učinil nejvyšší princip, nadřazený i bytí a myšlení – dalším dvěma prvkům z triády bytí – myšlení – život, kterou silně rozvede pozdní novoplatónismus. Naopak Xenokratés ztotožnil Jedno s Intellektem.³⁹ Jak uvidíme, u Plótina je intelekt samostatnou vrstvou triády.

Co se týče pozdějšího platónismu převládl v Akademii spíše skeptický přístup a metafyzické spekulace byly na několik staletí upozaděny.⁴⁰ Z filosofů, kteří se vrátili k původnímu duchu platónismu, můžeme jako příklad rozvedení Platónových dialogů do počátečních bodů triád, uvést Númeria a jeho teorii o třech bozích, která vychází z Platónova druhého listu.⁴¹

Zřetelně je triádní teorie rozvinuta až Plótinem. Jeho systém je založen na základní triádě Jedno (τὸ ἓν) – Mysl (intelekt, νοῦς) – Světová duše (ψυχή). Tato triáda je descendentního charakteru a i když je Jedno její nejdokonalejší částí, není možné chápat ho jako počáteční stupeň v čase. Všechny tři části jsou zde od věčnosti a jsou neměnné. Důležitým prvkem systému je moment obrácení. Jakmile čistý intelektuální princip dojde své nejzazší meze a realizuje se jako čistá hmota, dochází k obratu a ke snaze o návrat zpět ke sjednocení s počátkem. Tento koloběh je věčný, je vyjádřením překypující možnosti prvotního principu. Bude významný především u pokračovatelů Plótina, kteří mnohem více rozvinou zde pouze implicitně obsaženou triádu μὴν – πρόοδος – ἐπιστροφή, a to nejen pro celý systém, ale i pro jednotlivé hypostaze.

Další triádou rozpoznatelnou u Plótina je bytí – život – myšlení. Tato triáda není pro Plótinův systém primární a stejně jako triádu předchozí, ji důkladněji rozvíjí novoplatónská tradice v pozdějších staletích. V dalších kapitolách postupně rozebereme Plótinovu základní triádu Jedno – Mysl – Duše.

³⁶ CHLUP, Radek. *Proklos*, str. 17.

³⁷ CHLUP, Radek. *Proklos*, str. 17.

³⁸ CHLUP, Radek. *Proklos*, str. 17.

³⁹ CHLUP, Radek. *Proklos*, str. 18.

⁴⁰ CHLUP, Radek. *Proklos*, str. 18.

⁴¹ MERLAN, P. *Řecká filosofie od Platóna k Plótinovi*, str. 116.

1.2.1 Jedno

Plótinovské universum vzniká z absolutního principu, jímž je Jedno⁴² (τὸ ἓν) nebo také Dobro⁴³. Jedno dává všemu vznik a je zároveň naprosto odlišné od všeho, co od něho má existenci. Jedno není nijak postižitelné, není jsoucnem, transcenduje veškeré bytí. Je čistou možností, překypující energií, k jejíž přirozenosti patří nezamýšlená realizace všech možných potencií. Jeho přirozenost může být popsána pouze cestou negace vlastností, které náležejí Mysli.⁴⁴

1.2.2 Mysl

Druhým stupněm je voῦς, Mysl, intelekt, který již má bytí. Mysl nahlíží vše jsoucí tedy i sama sebe⁴⁵ a je obývána idejemi v platónském smyslu.

Pro způsob vznikání Mysli z Jedna, bývá často užíváno termínu emanace neboli překypování. Proces vycházení mezi Jednem a Myslí je čistě spontánní, bezprostřední a děje se nevědomě. „Jedno není poutáno nutností, nýbrž ji nastoluje. Tvorba, která z Jedna vychází, je jednoduše překypováním hojnosti jednoho života. Dokonalost, jež není

⁴² Kapitoly o Jednu a Mysli vycházejí především z: ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 273-287.

⁴³ Sám Plótinus tyto názvy považuje za nedostačující a neschopné plně postihnout povahu jeho nejvyššího principu. Viz ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 275.

⁴⁴ BLUMENTHAL, H. J. *Platonismus in late antiquity*. In: BLUMENTHAL, H. J. *Soul and Intellect: Studies in Plotinus and later Neoplatonism*. Brookfield, Vt.: Variorum, 1993. ISBN 0860783928. str. 4. (dále jako Blumenthal, H. J. *Platonismus in late antiquity*).

⁴⁵ Nahlížení sebe sama vylučuje možnost považovat Mysl za samotný nejvyšší princip. „Plótinovo přesvědčení, že první princip se musí vymykat každému určení a omezení (...), ho tak dovedlo k jistotě, že prvním principem nemůže být intelekt, dokonce ani božsky prostý, který se ve svém jednoduchém uchopení sebe samého zmocňuje veškerého bytí.“ ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 274. Nicméně takto tomu bylo u středoplatóniků, kteří pokládali intelekt za nejvyšší metafyzický princip. Teprve novoplatónici v čele s Plótinem došli k závěru, že nejvyšší princip musí stát nad myšlením i nad samotným bytím jako něco naprosto odlišného a těmito kategoriemi neuchopitelného. Více viz CHLUP, Radek. *Proklos*, str. 22.

produktivní, jež nevytváří ani nevydává, je podle něho (Plótina) vnitřně sporný a zjevně neudržitelný pojem.⁴⁶

Vycházení Mysli se odehrává ve dvou bezčasých stupních, v prvním stupni překypuje z Jedna neurčitá možnost, která se teprve ve druhém stupni zpětným nahlížením na Jedno formuje a stává se Myslí. Nezformovaná „inteligibilní látka“⁴⁷ v nazírání na Jedno nedokáže vystihnout jeho nezformovanou dokonalost a přitom si zachovat svoji odlišnou přirozenost, proto dochází při tomto zpětném náhledu ke „zmožení“, „rozlomení“⁴⁸ absolutní jednoty Jedna, čímž se zakládá svět idejí. Mnohost idejí je stále podřízena jednotě, každá idea je jednotou bytí, myšlení a života, každá je živoucím intelektem. Ideje se v intelektu velmi úzce pronikají a jsou před sebou „odhaleny“, „vše je ve všem“⁴⁹.

1.2.3 Duše

Podobně je tomu také v dalším stupni, kterým je ψυχή, Duše.⁵⁰ Duše má ze stupňů triády nejširší rozsah působnosti – na své nejkrajnější hranici může dospět až ke sjednocení s Jednem skrze Mysl, na straně druhé se z ní formuje hmota ve smyslovém světě. Vztah vycházení duše z Mysli je podobný vztahu, kterým Mysl vystupuje z Jedna. Duše také vystupuje z Mysli spontánně a bez záměru a stejně tak, jako Mysl zakládá ideje, tak světová duše obsahuje jednotlivé duše. Rozdíl je zde ve spjatosti duše s Myslí. Duše na rozdíl od Mysli se při nahlížení na svůj vyšší princip nemusí vypořádávat s neuchopitelností Jedna. Duše je sice na nižší úrovni a není schopna pojmout Mysl naprosto cele, na své nejvyšší rovině je ale s Myslí téměř shodná. Duše nechce mít shodnou existenci s Myslí, která je věčná a neměnná jako Jedno, a proto duše přijímá čas, ve kterém řídí a pořádá hmotný svět. Plótinus nicméně nechápe Duši jako nějakého

⁴⁶ ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 278.

⁴⁷ ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 278.

⁴⁸ ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 279.

⁴⁹ HADOT, Pierre. *Plótinus čili prostota pohledu*. První vydání. Praha: OIKOYMENH, 1993. ISBN 80-85241-55-2. str. 23. (dále jen HADOT, Pierre. *Plótinus čili prostota pohledu*).

⁵⁰ ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 288-298.

stvořitele nebo timaiovského demiurga,⁵¹ je nutné mít na paměti, že vše zde vychází bezprostředně. „Příroda nemá ani rukou ani štětců, aby mohla vyrábět organismy, jež by byly kopií idejí (...) Příroda je jako malíř, kterému by stačilo hledět na model, aby se jeho obraz sám namaloval na plátně.“⁵² Duše je pro hmotný svět jakýmsi tvůrčím principem, nahlíží ideje které jsou v Mysli a které k ní přicházejí ve formě *logoi*. Tyto *logoi* duši při tvoření vedou a „vytvářejí ztělesněné ideje věcí, jimž duše dává vzniknout.“⁵³ „Takto chápaný *logos* je činným formativním principem, který na nižší rovině bytí zajišťuje výraz nebo obraz principu, jenž patří na rovinu vyšší.“⁵⁴ *Logos* ovšem není pouze návodem, jak řemeslně vytvořit hmotný svět, je to také „plán“, podle kterého se vše odvíjí, jakýsi kosmický scénář všech dějů. Pokud si duše vybere určitý *logos*, musí jej realizovat tak, jak byl stvořen. Jejím úkolem není svoji roli přepisovat, ale pouze ji uskutečnit. Záleží jenom na její snaze, jestli v realizaci uspěje nebo propadne.⁵⁵

Pojem *logu*, jak jsme jej právě nastínili, bude pro nás později důležitý při zkoumání existence idejí jednotlivin. Ideje v duši jsou tedy *logoi* idejí v Mysli, něco jako nižší stupeň pravé ideje se schopností uskutečnit se. Ve svém dalším smyslu pojem *logos* zastřešuje všechny aktivity duše a spojuje je v jednotu.⁵⁶

Posledním a nejnižším stupněm na cestě od Jedna je hmota. Přirozené vyřinutí se tvůrčího principu z Jedna může podle své přirozenosti ustát teprve v okamžiku, kdy už nebude možno dál utvářet nižší sféry bytí. Hmota je naprostou odděleností, absencí Jedna a Dobra a je pravým opakem inteligibilní látky. „Látka ve smyslově vnímatelném světě není u Plótina potencialitou, jež by se mohla aktualizovat. Je to pasivní příjemce forem, jakési médium, v němž jsou formy přítomny a které jimi zůstává naprosto nezměněno a neovlivněno.“⁵⁷

⁵¹ HADOT, Pierre. *Plótinus čili prostota pohledu*, str. 23.

⁵² HADOT, Pierre. *Plótinus čili prostota pohledu*, str. 26-27.

⁵³ ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 290.

⁵⁴ ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 290.

⁵⁵ CHLUP, Radek. *Proklos*, str. 21.

⁵⁶ ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 292.

⁵⁷ ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 295.

1.3 Člověk

Krátce se podíváme, jaké je místo člověka ve výše probraném systému.

Hmotnou i duševní existenci člověka zajišťuje světová duše. Hmotné tělo je nejméně dokonalým obrazem ideální skutečnosti obsažené v Mysli, vzniká několikerým zpětným nahlížením nižšího stupně na vyšší do té míry, že tělo je již dále neschopno samo tvořit nižší stupně a je čistou hmotou v aristotelském smyslu. I přestože tělo, stejně jako duše, má svůj počátek v Mysli, přejímá Plótinus platónský obraz těla jako vězení a hrobky duše. Nejen tělo, ale i veškerý smyslový svět je pro naši duši nežádoucím, něčím co ji odvádí od jejího pravého smyslu.⁵⁸ Sám sestup duše do těla není ani tak špatný, jako spíše nutný k naplnění všech možných potencií bytí.

Duše člověka se podle Plótina skládá z několika částí.⁵⁹ Z nižší části, která přebývá ve hmotném těle a je ovlivňována smysly a tužbami, hřeší a trpí. Tato nižší část duše je pouze „záření z vyšší duše, její obraz či vyjádření na nižší úrovni, který se spojuje s tělesným organismem, aby utvořil složené jsoucno.“⁶⁰ Společně se zavedením druhé a vyšší části duše, vyvstává řada nejasností. Je nejasné, co přesně je tato část duše, odkud vzniká a zda právě ona je principem individuace jedince. Otázkou také je, jestli je tato část duše ještě duší v rámci hypostaze ψυχή, nebo zda již patří k Mysli, nebo snad jestli to není dokonce Mysl samotná. U Plótina je často setřena hranice mezi Duší a Myslí.

Zodpovědnost za zaměření lidské duše má její třetí a prostřední část.⁶¹ Tato část duše je stahována ke hmotě lidskými vášněmi anebo naopak vystupuje k intelektu, a to podle založení a snah jedince. Kdyby duše byla zůstala nedotčena vášněmi, spoluřídila by celý

⁵⁸ PLÓTINOS. *IV 8, 1.*

⁵⁹ ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 260-263.

⁶⁰ ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 260.

⁶¹ Často se v Enneadách setkáváme s rozdělením duše pouze na dvě části, jiná místa naopak referují o duši se třemi částmi.

svět s duší veškerenstva „*tak jako ti, kteří provázejí nejvyššího krále – vládnou s ním, aniž by sestupovali s královského hradu: tehdy totiž jsou spolu s ním v témže <místě>*“.⁶²

Duše ale „*patří sobě samým a mění se z celku v část*“⁶³, což by nebylo nijak problematické, neboť „*pro duši nijak není zlem poskytnout tělu mohoucnost ke zdaru a k bytí, protože ne každá péče o to, co je horší, brání pečujícímu, aby setrvalo v nejvyšším*“⁶⁴, jenže duši se ono setrávání v nejvyšším nedaří, protože je afikována tělesnými žádostmi a potřebami, které ji nutí odvracet zrak od kontemplace dokonalého stavu.

Smyslem života každého člověka má být úsilí oprostit se od smyslovosti a vášnivosti, poznat sám sebe, poznat spojení s celkem a navrátit se skrze svoji duši zpět ke sjednocení s Myslí a Jednem. Hmota sama o sobě není tím, co člověka táhne zpět dolů, jsou tím jeho potřeby a starost o tělesné záležitosti, kterými se přehnaně zabývá a které ho vzdalují od výstupu, čímž upadá do stále větší a větší mnohosti.⁶⁵ Cílem je překonat svoji individualitu a navrátit se k jednotě.⁶⁶

Není nutné čekat na konec světa nebo na smrt, aby člověk mohl uskutečnit svůj návrat do duchovního světa. Duchovní svět není nedosažitelně oddělen, „*tento duchovní svět není nic jiného než já ve své hlubině*“.⁶⁷ Celý inteligibilní svět je spíše vnitřním aspektem věcí, než jejich abstrakcí.⁶⁸

⁶² PLÓTINOS. *IV 8, 4, 8-10*. Všechny citace z Plótinova díla budou uvedeny v překladu Petra Rezka. Viz PLÓTINOS. *O klidu*. 1. vyd. přeložil Petr Rezek. Praha: Petr Rezek, 1997. ISBN 80-86027-06-6.; PLÓTINOS. *Sestry duše*. 1. vyd. Přeložil Petr Rezek. Praha: Petr Rezek, 1995. ISBN 80-901796-3-3.; PLÓTINOS. *Věčnost, čas a duch*. 1. vyd. přeložil Petr Rezek. Praha: Petr Rezek, 1995. ISBN 80-901796-5-7.

⁶³ PLÓTINOS. *IV 8, 4*.

⁶⁴ PLÓTINOS. *IV 8, 2, 24-26*.

⁶⁵ HADOT, Pierre. *Plótinus čili prostota pohledu*, str. 17-18.

⁶⁶ HADOT, Pierre. *Plótinus čili prostota pohledu*, str. 29.

⁶⁷ HADOT, Pierre. *Plótinus čili prostota pohledu*, str. 13.

⁶⁸ BRÉHIER, Émile. *The Philosophy of Plotinus*, str. 10.

1.4 Νοῦς, ψυχή, světová duše, individuální duše

V předchozích kapitolách jsme rozebrali tři základní Plótinovské hypostaze. Nyní je potřeba detailněji prozkoumat, jaké další stupně může zahrnovat hypostaze Duše. Plótinus v *Enneadách* nemluví o duši pouze na obecné zastřešující úrovni, jak jsme ji rozebrali výše. V textu se můžeme setkat také s termíny jako jsou obecná duše, světová duše a individuální duše. V této kapitole bude naším úkolem probrat, zda je možné mezi takovými stupni vůbec rozlišovat, jakou mají samostatnou platnost a jaké jsou jejich vzájemné vztahy.

1.4.1 Hranice mezi νοῦς a ψυχή

Dříve než přejdeme k samotnému vymezení výše uvedených dílčích pojmů, je potřeba blíže prozkoumat vztah Duše jakožto hypostaze k Mysli a to především v otázce, kde se nachází a jaká je hranice mezi nimi, což nám později pomůže určit dosah jednotlivých pojmů zahrnutých pod Duši. Na mnoha místech *Ennead* je hranice mezi Duší a Myslí téměř setřena nebo je jen velmi nepatrná, a proto se nabízí otázka, jak jsou tyto hypostaze odlišeny a zda nejsou totožné. Blumenthal se ve svém článku⁶⁹ k možnosti totožnosti hypostazí vymezuje negativně, když uvádí, že Plótinus v *Enneadách* sice nevymezuje hranici mezi hypostazemi naprosto zřetelně, přesto ale uvádí rozdíly mezi nimi. Pokud by mezi nimi nechtěl rozlišit, nejspíš by se těmito rozdíly vůbec nezabýval.⁷⁰ Při vymezení Duše jako hypostaze nemůžeme přihlížet k jejím dílčím částem (světové a individuální duši), ale musíme ji pojmut jako samostatnou ucelenou vrstvu bez „nižších“ prvků. Čistá hypostaze bez zaměření k nižšímu je pak téměř stejná jako Mysl, i když ne tak dokonalá. Když se Duše chová nejvíce podle své přirozenosti a nahlíží Mysl, stává se jí. Od sebe jsou hypostaze odlišeny jen v případech, kdy se pojednává přímo o nich.⁷¹

⁶⁹ BLUMENTHAL, H. J. *Nous and Soul in Plotinus: some problems of demarcation*. In: BLUMENTHAL, H. J. *Soul and Intellect: Studies in Plotinus and later Neoplatonism*. Brookfield, Vt.: Variorum, 1993. ISBN 0860783928. (dále jako BLUMENTHAL, H. J. *Nous and Soul in Plotinus*).

⁷⁰ BLUMENTHAL, H. J. *Nous and Soul in Plotinus*, str. 203.

⁷¹ BLUMENTHAL, H. J. *Nous and Soul in Plotinus*, str. 215-216.

Blumenthal uvádí, že zmatenost, kterou pocítujeme z obsahově rozdílných pasáží, které se týkají vymezení Duše vzhledem k Mysli, může být způsobena také tím, že se Plótinus nikdy nevracel ke svým textům, aby je upravil. Porfýrios zaznamenal, že Plótinus sepisoval své texty jako by opisoval knihu a nikdy se nevracel zpět k jejich úpravě.⁷² Proto je možné, že pokaždé když se Plótinus k určité otázce na různých místech vracel, dodal nová rozlišení a hovořil odlišným jazykem, aby problém lépe vystihl.⁷³

Ze všech textů nám vyplyne, že na jasnou hranici mezi hypostazí Duše a Myslí není možné ukázat. V textech je přítomna, když je nutné o stupních pojednávat zvlášť, ale v jiných případech může být rozostřena. Je nutné také připomenout, že Duše vzniká z Mysli principem emanace, pozvolného přetékání, a proto by nejspíš ani nebylo možné hranici naprosto zřetelně vymežit.

1.4.2 Světová duše

Světová duše je duše veškerenstva, duše světa, díky které svět vznikl, která ho pořádá a řídí, avšak sama do něj nesestupuje „*duše veškerenstva (ψυχή τοῦ παντός) se vždy drží mimo, nad tímto kosmem, protože pro ni není sestupu a to ani pro nižší část...*“⁷⁴ Problém nám vzniká, pokud ji chceme přesně vymežit. Na některých místech *Ennead* ji Plótinus chápe jako samostatnou duši světa, která má vlastní odlišenou existenci a na jiných místech ji naopak naprosto ztotožňuje s hypostazí a za chod světa činí zodpovědnou pouze hypostazi. V prospěch obou teorií hovoří několik pasáží.

V prospěch teorie, kdy světová duše není totožná s hypostazí a má vlastní platnost, mluví například IV 3,3 kde Plótinus vysvětluje, že jednotlivá duše se má k celkové jako poučka k celé vědě:

„V takovéto souvislosti každá poučka v mohoucnosti obsahuje celou vědu a věda je nicméně celistvá. Jestliže je to takto u celkové duše a ostatních duší (ψυχῆς τῆς τε ὅλης καὶ τῶν ἄλλων), pak celková duše (ἡ ὅλη), jejíž části jsou tohoto druhu, nemůže být duší něčeho jednotlivého, nýbrž je u sebe; proto se ani nesmí ztotožnit s duší kosmu

⁷² *Vita Plotini* 8, 1-5.

⁷³ BLUMENTHAL, H. J. *Nous and Soul in Plotinus*, str. 204.

⁷⁴ PLÓTINOS. *IV 3,4,21-23*.

(τοῦ κόσμου), nýbrž i ta bude považována za jednu z dílčích duší. A tak jsou všechny duše, protože jsou téhož vidu (ὁμοειδεῖς), částí jedné duše. “⁷⁵

Je zde zřetelně uvedeno, že celková duše (hypostaze) se nesmí ztotožnit s duší kosmu (světovou duší) a musí „být u sebe“, to znamená, oddělena od všech dílčích částí, neboť nemůže být duší něčeho jednotlivého a tedy i určitého, musí zůstat duší všeho. Proto musí být zavedena světová duše, která je podle úryvku považována za jednu z dílčích duší, stejně jako duše individuální, a to díky vidu (εἶδος), který mají všechny duše společný, a který je spojuje. Zavedení vidu jako spojujícího prvku pro všechny duše vnáší do teorie řadu dalších nejasností, na které bohužel není možné uspokojivě odpovědět. Není přesně jasné, co má být videm, zda jím má být sama hypostaze jako vid pro světovou i individuální duši. Vid totiž můžeme především chápat jako ideu duše vůbec, která sídlí v Mysli s ostatními idejemi. Pod takový vid by spadala hypostaze, světová duše i individuální duše, jak by to naznačovalo např.:

„To ale znamená, že jedna a táž duše je v mnoha tělech a před touto jednou duší, jež je v mnohých tělech, je opět jiná, která není v mnohých tělech ...”⁷⁶

„Jestliže však duši považují za jednu, činí ji závislou na něčem jiném, co již samo není duší jedné nebo druhé věci, na tom, co samo není duší ničeho, ať kosmu nebo něčeho jiného, na tom, co tvoří to, co kosmu a všemu oduševnělému patří jako duše.”⁷⁷

Co přesně má být videm duše nemůžeme jasně rozhodnout, ovšem můžeme se přiklonit k pravděpodobnějšímu druhému názoru kdy idea duše je jedna a je společná pro duši jakožto hypostazi, světovou duši i individuální duši a sídlí ve sféře Mysli. Významným prvkem je především samostatné zavedení vidu pro duši, emanovaná hypostaze duše tedy pravděpodobně má svůj předobraz již v Mysli.

Druhý názor, ve kterém je světová duše ztotožněna s hypostazí, a tím tedy úplně zrušena, reprezentuje například tato ukázka:

⁷⁵ PLÓTINOS. *IV 3, 2, 53-69.*

⁷⁶ PLÓTINOS. *IV 9,4,16-17.*

⁷⁷ PLÓTINOS. *IV 3,2,5-8.*

„... duch totiž není jen jedno, nýbrž jedno a mnohé - muselo tedy být i mnoho duší a jedna duše; mnoho rozličných duší pocházejících z jedné tak jako druhy z jednoho rodu...“⁷⁸

Z textu není přímo patrné, že by měla být světová duše eliminována a její funkce pohlcena hypostazí, je zdůrazněno pouze, že je jedna duše a mnoho duší. Ukázka nevyklučuje existenci světové duše naprosto. Z textu nám ovšem vyplývá, že světová duše v tomto případě nemůže existovat na vlastní samostatné rovině jako princip řídící svět a obsahující individuální duše. V takovém případě by bylo vymezení o jedné duši a mnohých podřazených duších nedostačující. Bylo by nutné ho nahradit tvrzením, kdy je jedna duše a mnoho duší a mezi nimi ještě světová duše. Z toho vyplývá, že tato ukázka vylučuje existenci světové duše jako samostatné roviny existence, ale nevyklučuje její existenci v rovině společně s individuálními dušemi. Takto je možné podržet teorii jedné duše nadřazené mnohým a nevyklučovat existenci duše světové, která je zahrnuta v mnohosti.

Výkladem výše uvedených pasáží jsme dospěli k závěru, že světová duše je buď samostatnou vrstvou, které je nadřazena hypostaze a podřízena individuální duše, nebo je na stejné úrovni jako individuální duše a společně jsou podřízeny hypostazi. V obou případech má svůj předobraz v Mysli.

1.4.3 Individuální duše

Individuální duše, jak plyne ze samotného pojmu, je duše jednotlivce, je vlastní pouze jednomu oduševnělému živočichu a je naprosto jedinečná a neopakovatelná. Plótinus se individuální duši nikde samostatně nevěnuje, ale její existence přímo vyplývá z některých pasáží.

„Jestliže tedy tvoje i moje duše pocházejí z duše veškerenstva (ἐκ τῆς τοῦ παντὸς), a ta je jedna, i tyto musí být jednou duší. Dokonce i v případě, že duše veškerenstva a moje duše pocházejí z jedné celkové duše (ἡ τοῦ παντὸς καὶ ἡ ἐμὴ ἐκ ψυχῆς μιᾶς), i tehdy jsou jednou duší.“⁷⁹

⁷⁸ PLÓTINOS. IV 8, 3, 10-11.

⁷⁹ PLÓTINOS. IV 9, 1, 10-11.

Toto místo neřeší primárně existenci individuální duše, ale ve snaze zdůraznit jednotu všech duší, poukazuje na rozdílnost jednotlivých duší, a proto pro nás může být tato pasáž důkazem, že si je Plótinus individuálních duší vědom.

Za předpokladu, že všechny duše pocházejí z jedné a zůstávají na své nejvyšší rovině neustále v této jednotě, jak nám dokazuje výše uvedená ukázka, je nutné vysvětlit, odkud se berou individuální rozdíly mezi nimi. Rozdíly mezi individuálními dušemi mohou být vysvětleny dvěma způsoby.

První způsob pramení z názoru, že každý individuální tvor (tedy i jeho duše) má svoji ideu, ze které jedinečně vzniká, jak jej Plótinus zastává ve V 7 (pojednání V 7 věnujeme samostatnou kapitolu). V druhém případě jsou individuální duše primárně podřazeny hypostazi (ať přímo či skrze světovou duši) a jejich individualita je zapříčiněna především jejich rozdílnou činností.

Pokud jde o individuální duši v rámci celého Plótinova systému, musíme se také ptát nejen po způsobu, jakým jsou duše individualizovány, ale také do jaké sféry individualita stoupá, kde již začíná být rozpoznatelná a kde je její počátek. Zda je individuální duše na své nejzazší hranici totožná s Myslí, nebo zda do Mysli nějakým způsobem proniká skrze hypostazi Duše a zůstává i na této úrovni individualizována.

V prvním z výše uvedených případů, kdy je individualita duše založena v ideji jednotlivce, můžeme předpokládat, že každý oduševnělý jednotlivce a tedy i jeho duše má svoji vlastní ideu ve sféře Mysli mezi ostatními idejemi. Individuace duše by tedy začínala již v Mysli. Plótinus sám na některých místech zdůrazňuje odlišenost idejí ve sféře Mysli, kde „*jsou všechny věci, i každá jednotlivá, zářivě jasně.*”⁸⁰ Potíž vzniká, když si uvědomíme, že Plótinus, stejně jako Platón, považuje tělo a duši za oddělené části.⁸¹ Vzniká nám situace, kdy existuje jedna idea jednotlivce pro jeho tělo i duši, které jsou ovšem spojeny pouze z nutnosti. Bylo by možné zavést ideu zvlášť pro tělo i pro duši? Je duše jednotlivce, pokud je její pramen v ideji, založena v celkové ideji jednotlivce společně s tělem nebo má svoji vlastní ideu nebo pramení z celkového vidu duše? Na tuto otázku nám Plótinovy texty neposkytují přímou odpověď, a proto by si vyžadovala další zkoumání.

⁸⁰ PLÓTINOS. IV 9,5,29.

⁸¹ PLÓTINOS. IV 8, 1, 8-10. „...*jak jsem kdy mohl sestoupit a jak moje duše vešla do těla, když mi ukázala, že jest pro sebe, dokonce i když je v těle?*”

Druhý případ, kdy individuální duše pocházejí z hypostaze nebo ze světové duše a liší se pouze svojí činností, je úzce spjat s teorií, že všechny duše jsou jednou duší. V nižších sférách, kdy jsou duše odděleny těly je individuace zřejmá. Ovšem ve vyšších sférách, kde jsou duše spjaty svými nejvyššími částmi v jednotu, začínají komplikace. Jak všechny duše pocházejí z jedné a jsou vlastně jednou duší vysvětluje Plótinus na mnoha místech *Ennead*, ovšem často velmi nezřetelně. Nicméně v momentě, kdy jsme opustili zřejmou individuaci těla, je pravděpodobné, že ve vyšších sférách se od sebe duše liší již ne kvalitativně, ale pouze kvantitativně jako mnohost v jednotě.

„Ona duše je tedy jedna, ty mnohé se z ní odvozují jako z jedné, která se do mnohosti dává i nedává: je s to poskytnout sebe všem a přece zůstat jedna.”⁸²

Jedna celková duše se podle ukázky do mnohosti dává i nedává, je v mnohosti i jednotě zároveň. Silnější individuace i v této sféře mnohosti a jednoty by hypoteticky mohla být zapříčiněna právě rozdíly v činnosti každé individuální duše. Každá duše je duší poznávající a jsou to ideje, které za života poznává a které jí po smrti zůstanou i když je od všeho ostatního odloučena. Tento poznáný „majetek“, který duše za života nabyla by byl tou největší individualizací, neboť žádné poznání není totožné.

Další možnou příčinou odlišností je pohlížet na individuální vlastnosti jedince jako na zlomek vlastností, které náležejí všem duším jakožto jedné dohromady. Hypostaze duše obsahuje celek všech vlastností, ty se ale v její každé části neprojevují všechny, ovšem v různých částech různé.⁸³

Více se o míře individuace nemůžeme dozvědět – závisí na způsobu, jak jsou duše jednou, na bodě ve kterém se slučují v nerozlišitelnou jednotu. V nižších sférách, kdy je oddělení již zřetelné ho můžeme připisovat vlivu hmoty, která je příčinou úplné separace duší, alespoň co se jejich nejnižších částí týče, protože „... *stojí psáno, a je jasně prokázáno, že se řídíme obraty veškerenstva, protože z něho dostáváme svůj charakter i osud;*”⁸⁴ Musíme mít ovšem na paměti, že v Plótinově filosofii to nikdy není samotná hmota, která by mohla zapříčinit nějaké rozdíly, ale že je vždy řízena světovou duší.

⁸² PLÓTINOS. *IV 9,5,4-6.*

⁸³ BLUMENTHAL, H. J. *Soul, world-soul and individual soul in Plotinus.* str. 59.

⁸⁴ PLÓTINOS. *IV 3,1,25-29.*

1.4.4 Vztah světové a individuální duše

Problematice vztahů mezi individuální duší a světovou duší v rámci hypostaze Plótinos věnuje především pojednání IV 9 a IV 3. Vztahy, které mezi sebou tyto části mohou mít jsou dva a závisí na postoji, který zaujmeme k existenci světové duše. První je možnost, kdy světová a individuální duše jsou obě potomky hypostaze, stojí na stejné úrovni a mají stejnou významnost. Pokud jsou si všechny duše rovny, není možné najít odpověď na otázku, proč je jedna část zrovna duší světovou a druhá individuální a ne naopak:

„Proč ale duše veškerenstva (τοῦ παντὸς ψυχῆ), ačkoliv má týž vid jako naše, kosmos vytvořila, zatímco duše jednotlivce (ἡ δὲ ἐκάστου) kosmos nevytvořila, i když také v sobě obsahuje všechny věci?“⁸⁵

Druhý případ, kde je světová duše „rodičem“ duše individuální a má vyšší postavení ilustruje následující ukázka, ze které plyne, že světová duše je jistým způsobem na jiné úrovni než duše individuální, neboť žádnou svojí částí nesestupuje dolů do světa, pouze ho utváří shora:

„Duše veškerenstva (τοῦ παντὸς) se vždy drží mimo, nad tímto kosmem, protože pro ni není sestupu, a to ani pro nižší část, ani se neobrací k věcem zde; naše duše ovšem nezůstávají tam, protože část z tohoto kosmu je přidělena každé z nich a ony se obracejí k tomu, co si žádá jejich péči;“⁸⁶

Ať je postavení světové duše vůči individuální jakékoli, momentem, který je od sebe odlišuje, je vztah k oblastem, které řídí a jejich odlišné sféry působnosti.⁸⁷ Světová duše řídí svět a duše individuální člověka (nebo jinou oduševnělou bytost). Pro naše pojednání o idejích jednotlivin je důležité, že světová duše utváří hmotný svět, ale jsou to individuální

⁸⁵ PLÓTINOS. IV 3,6, 1-4.

⁸⁶ PLÓTINOS. IV 3, 4, 22-25.

⁸⁷ BLUMENTHAL, H. J. *Soul, world-soul and individual soul in Plotinus*. str. 59.

duše, které ho dostávají do péče, neboť „*duše veškerenstva setrvává u sebe a tvoří, a věci, které vytváří, přicházejí k ní, jednotlivé duše však přistupují k věcem.*”⁸⁸

„Proč tedy ale vyživovací mohoucnost nepochází také z naší <jednotlivé> duše (τῆς ἡμετέρας ψυχῆς)? Protože to, co je vyživované, je částí celku, a to také přijímá vjemy. To vnímání ale, které prostřednictvím ducha (μετὰ νοῦ) provádí rozlišování, patří k jednotlivci, a duše nepotřebovala <tímto> vnímáním formovat to, co své zformování má od celku. Jistě by to zformování provedla, kdyby nutně nemuselo být v tomto celku <již provedeno>.”⁸⁹

„Bylo by možno odpovědět, že mezi dušemi jsou rozdíly; především v tom, že jedna z těchto duší <duše veškerenstva> se neodloučila od celkové duše (τῆς ὅλης), nýbrž setrvává tam a byla oddělena tělem, zatímco ostatní duše, protože tělo již existovalo, obdržely přidělený díl, když jejich sestra duše takřikajíc již vládla, jako by pro ně připravila jejich místa pobytu.”⁹⁰

Z ukázek zřetelně vyplývá, že svět byl vytvořen světovou duší, která jej řídí, aniž by do něho sestupovala. Tělo jednotlivce bylo také vytvořeno světovou duší, ale je to individuální duše, která dostala tělo do péče. Světová duše jakoby pouze připravila svět pro pobyt individuálních duší.

Pokud duše veškerenstva tvoří nejen hmotný svět, ale v něm i individuální těla, tvoří je podle obecné ideje člověka nebo podle ideje individuální? Na takovou otázku nejsme prozatím schopni úplně odpovědět. Plótinus se v pojednání V 7 zabývá přímo problematikou existence idejí pro každého jednotlivce, ale jasnou odpověď na otázku v textu nenacházíme.

Jestliže jsou, čistě hypoteticky, těla tvořena podle obecné ideje člověka, nejspíš by všechna musela být stejná a jelikož individuální duše do těla nezasahuje a tělo je jí dáno pouze do péče, nebyl by zde prostor pro vysvětlení individuálních hmotných diferencí. Bylo by tedy možné, aby světová duše nahlížela působící formy idejí jednotlivých lidí a připravovala pro ně těla, která by jim odpovídala? Nebo je možné, že tělo se všemi svými rozdíly je i přes výše uvedené citace vytvořeno individuální duší? Jestliže takto

⁸⁸ PLÓTINOS. IV 3,6,24-25.

⁸⁹ PLÓTINOS. IV 9, 3, 24-30.

⁹⁰ PLÓTINOS. IV 3, 6, 10-14.

domýšlíme Plótinovy teorie o individualitě a snažíme se vysledovat její počátek a místo i ve vyšších sférách, vzniká řada obtíží a problémů, na které Plótinovy texty nedávají uspokojivé odpovědi a tím pádem nejsme podobné otázky prozatím schopni zodpovědět.

1.5 Enneady

Plótinus začal své myšlenky sepisovat až v pozdním věku⁹¹, kdy sám již několik let vedl školu v Římě. Své nauky neseřsal do uceleného díla, nýbrž se v různě dlouhých pojednáních vždy věnoval právě probíraným tématům. Souhrn Plótinova díla nese název *Enneady* - Devítky. Na celé dílo, jak jej známe dnes, měl nezanedbatelný vliv Plótinův žák Porfýrios.

Plótinovi bylo 59 let, když se Porfýrios přidal k jeho žákům. V této době měl podle Porfýria sepsáno 21 pojednání⁹² z celkových 54, která neměla jednotný ráz a byla přístupná pouze úzkému okruhu žáků, kteří stáli u jejich zrodu.⁹³ Díla byla úzce spjata s životem školy,⁹⁴ texty jsou pravděpodobně zápisy školních diskusí nad jednotlivými tématy a nebyly určeny pro veřejnost. Plótinovy přednášky byly neformální, bez pevného schématu a byly otevřeny všem druhům dotazů. Plótinus se snažil podněcovat své žáky k vlastnímu přemýšlení a k pokládání otázek, které často z dialogu dalece odbočovaly.⁹⁵

„Plótinus a po něm i další novoplatónici se snaží vše promýšlet komplexně a do důsledků. U Plótina je tento rys zřetelně vidět již na samotné formě jeho spisů, které velmi často začínají takřikajíc naprosto od nuly a Plótinus teprve postupně před zraky čtenáře svůj systém znovu vytváří a vyvozuje. Častá je určitá forma vnitřního dialogu, v němž Plótinus neustále předkládá nové a nové alternativy a námítky, v konfrontaci s nimiž se snaží své odpovědi hledat.“⁹⁶ Také Bréhier⁹⁷ uvádí, že v jednotlivých pojednáních lze vysledovat pravidelnou strukturu: 1. aporie, 2. důkazy, které postupují dialekticky, 3. snaha o zavedení jistoty nevyvratitelného názoru, 4. závěr, druh oslavování, který hlásá blaženost získání přístupu do inteligibilního světa.⁹⁸ Zajímavá je zvláště část „dialogická“, kde jsou

⁹¹ BOYD, J. M. The Chronology in Porphyry's *Vita Plotini*. *Classical Philology*, vol. 32. No. 3., 1937. str. 241-257.

⁹² Plótinus již měl sepsána pro nás klíčová pojednání V 7 a V 9.

⁹³ *Vita Plotini* 4, 1-15.

⁹⁴ BRÉHIER, Émile. *The Philosophy of Plotinus*, str. 25.

⁹⁵ *Vita Plotini* 3, 35-37.

⁹⁶ CHLUP, Radek. *Proklos*, str. 19.

⁹⁷ BRÉHIER, Émile. *The Philosophy of Plotinus*, str. 20-31.

⁹⁸ BRÉHIER, Émile. *The Philosophy of Plotinus*, str. 27.

teze a antiteze kladeny formou dialogu v rychlém sledu za sebou (zvláště patrné to bude v pojednání V 7).

Filosofické rozpravy pro Plótina nemají pouze úlohu řešení prastarých otázek, jsou především významnou cestou pro duchovní výstup a kontemplaci. Proto nás každý vyřešený problém posouvá o kousek dál a způsobuje nám potěšení z dalšího rozšíření nazírání dokonalé pravdy. Rozpravy mají i alegorický význam, kdy často složitá rozprava symbolizuje nelehký vzestup od hmoty k inteligibilnu.

1.5.1 Uspořádání Ennead podle Porfyria

Plótinovo dílo, tak jak jej známe dnes nám zachoval Plótinův žák a životopisec Porfyrios. Plótinus sám svá pojednání neseřadil do žádného uceleného díla a byl to teprve jeho žák, který po mistrově smrti spisy nově uspořádal a dal dílu název *Enneady*. Plótinus svým pojednáním nedával žádná jména a každý student je nazýval podle svého. Porfyrios zachoval ty názvy, které byly nejužívanější.⁹⁹ Můžeme předpokládat, že Porfyrios dílo neuspořádal jen jako práci svého učitele, aby co nejpravdivěji zachoval jeho učení, ale že pořadí, které pro spisy zvolil, je pod vlivem Porfyriova osobního filosofického názoru a sleduje vlastní cíle.

Porfyriovské uspořádání dělí Plótinovo dílo do šesti tematických celků, kde každý celek obsahuje devět pojednání. Porfyrios dělí nebo slučuje původní texty tak, aby ve výsledku dostal počet padesát čtyři – násobek dokonalých čísel šest a devět.¹⁰⁰ Šest celků, do kterých Porfyrios dílo roztřídil, se zabývá následujícími tématy: etika, fyzika, témata pojednávající o světě vůbec, Duše, Božský duch, Dobro¹⁰¹. Uspořádání není náhodné, snadno můžeme rozpoznat jeho základní strukturu, která začíná vlastním já jednotlivce a pokračuje přes hmotný svět, duši, Mysl až k Jednu.¹⁰² Plótinus se ve svých pojednáních nicméně nevyrovnává vždy jen s jedním daným tématem, ale rozvíjí problém do šířky v kontextu celé své nauky, proto bude podobné rozdělení vždy pouze formální.¹⁰³

⁹⁹ *Vita Plotini* 4, 15-20.

¹⁰⁰ HADOT, Pierre. *Plótinus čili prostota pohledu*, str. 85-86.

¹⁰¹ HADOT, Pierre. *Plótinus čili prostota pohledu*, str. 85.

¹⁰² BRÉHIER, Émile. *The Philosophy of Plotinus*, str. 20.

¹⁰³ BRÉHIER, Émile. *The Philosophy of Plotinus*, str. 21.

Ve *Vita Plotini* nám kromě obrazu Plótina a jeho života Porfyrios zachoval také původní pořádek textů tak, jak byly Plótinem chronologicky sepsány, díky čemuž (pokud budeme důvěřovat zachovanému pořadí) můžeme sledovat vývojovou linii Plótinova myšlení.

1.5.2 Části *Ennead* týkající se otázky idejí jednotlivin

Části *Ennead*, ve kterých se objevuje problematika idejí jednotlivin a kterými se zde budeme zabývat, jsou: V 9,12; V 7; IV 3,5.¹⁰⁴ Každému pojednání budeme věnovat samostatnou kapitolu. Budeme sledovat především postoj, který Plótinus zaujímá k otázce existence individuálních idejí a pokusíme se zodpovědět otázku, jestli existenci individuálních idejí uznává či ne. Před samotným zkoumáním krátce pojednáme o zařazení textů do celku Plótinova díla.

Podle Porfyriova řazení náleží naše texty do čtvrté¹⁰⁵ (Duše) a páté (Božský duch)¹⁰⁶ *Enneady*. Podle původního Plótinova řazení, které nám zachoval Porfyrios, je pořadí pojednání následující: V 9,12; V 7; IV 3,5. Chronologicky vznikla pojednání s určitým odstupem, který není možné přesně stanovit. Podle Blumenthala¹⁰⁷ hovoří pojednání V7 a IV 3,5 ve prospěch existence idejí jednotlivin a pojednání V 9,12 nese opačný názor, což znamená, že Plótinus přehodnotil svůj postoj a rozhodl se existenci idejí jednotlivců popřít. Plótinus si zřejmě nebyl ohledně otázky zcela jistý, měnil svá stanoviska a několikrát se k problému vracel.

Hadot¹⁰⁸ chronologickou řadu spisů dělí do tří časových období Plótinovy tvorby. Pojednání V 7 a V 9,12 u něj patří do první skupiny, ve které se Plótinus zabývá především Platónem a IV 3,5 se vztahuje k problematice duše.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Další pojednání, ve kterých můžeme vidět problematiku idejí jednotlivin, jsou: *IV 3,12 a VI 5,8*.

¹⁰⁵ *IV 3,5*.

¹⁰⁶ *V 7; V 9,12*.

¹⁰⁷ BLUMENTHAL, H. J. *Did Plotinus believe in ideas of individuals?* In: BLUMENTHAL, H. J. *Soul and Intellect: Studies in Plotinus and later Neoplatonism*. Brookfield, Vt.: Variorum 1993. ISBN 0860783928. str. 62. (dále jako BLUMENTHAL, H. J. *Did Plotinus believe in ideas of individuals?*).

¹⁰⁸ HADOT, Pierre. *Plótinus čili prostota pohledu*, str. 86.

¹⁰⁹ HADOT, Pierre. *Plótinus čili prostota pohledu*, str 86-87.

Pojednání probereme v chronologickém pořadí, které uvádí Porfyrios, pokusíme se ukázat všechny obsažené problémy a vystihnout postoj, který Plótinus k otázce individuality zaujal.

1.5.3 V 9, 12

„Je-li ale vid člověka tam, pak je tam i vid člověka rozumného a uměním nadaného a jsou tam i vidy různých umění, které jsou výtvořiny ducha; je nutno zdůraznit, že vid má jen to, co je obecné, tedy není vid Sókrata, nýbrž jen vid člověka. U člověka je třeba zkoumat, zda je nějaký vid jednotlivého člověka; jednotliviny jsou proto, že totéž je jiné u jiného: například protože jeden má plošný nos a druhý nos orlí, je nutno ploskonosost a křivonosost klást jako rozdíly na vidu člověka, tj. tak jako jsou rozdíly na vidu živočicha; avšak to, že jeden má orlí nos takový a druhý onaký, pochází z látky. Také rozdíly v barvě pleti spočívají jednak v různé působící formě, jednak je tvoří látka a odlišné místo.“¹¹⁰

V prvním pojednání, které se k existenci idejí jednotlivin vyjadřuje, je jasně uvedeno, že existují pouze ideje obecnin a nikoli jednotlivců. Plótinus si ovšem není zcela jistý, jak to bude s ideou člověka, a proto uvádí, že je třeba zkoumat, jestli člověk není důkazem existence idejí jednotlivin. Všimá si fyzických rozdílů mezi lidmi, na obecné rovině připisuje fyzikální rozdíly rozdílům v ideji člověka, na rovině hmotné a individuální je to právě hmota, která je za tyto rozdíly zodpovědná. Hmota o sobě u Plótina nemůže zapříčinit žádné rozdíly, protože je pouze pasivním příjemcem forem, které jí dodává světová duše. V poslední větě specifikuje tři příčiny, které působí individuaci a to odlišnou působící formu (*logos*), látku a místo.

Přestože zde Plótinus zdůrazňuje, že vid může mít jenom to, co je obecné, vidí P. Kalligas ve svém článku¹¹¹ v této části *Ennead* potvrzení existence idejí jednotlivin. Odvolává se na předchozí text V 9,11, který pojednává o uměních, jež jsou zde na zemi realizována skrze člověka a nemají zde vlastní existenci. Jen proto, že člověk nahlíží jejich základ, který se nachází *tam*, jsou zde umění jako například sochařství realizována. Protože

¹¹⁰ PLOTÍNOS. V 9, 12.

¹¹¹ KALLIGAS, Paul. Forms of Individuals in Plotinus: A Re-Examination. *Phronesis*, XLII/2. Leiden: Koninklijke Brill. 1997. ISSN 00318868. (dále jako KALLIGAS, Paul. *Forms of Individuals in Plotinus*)

je to člověk, který umění realizuje, musí mít svůj základ také *tam*, aby mohl na tato umění nahlížet.

Co se týče přímo výše uvedeného textu, Kalligas uvádí, že Plótinus připisuje menší rozdíly jako orlí nos nebo barvu pleti hmotě a rozdílnému prostředí, což podle něj ovšem zdůrazňuje, že podstatnější odlišnosti musí být zapříčiněny rozdíly v ideji.¹¹² Samotnou podstatu lidské individuality totiž nezískáme pouhým popisem vnějších znaků a tělesných odlišností, individualita nevzniká souhrnem obecnin, ale musí mít samostatné a jednotné založení, které ji činí tím, čím je. V tomto případě se může zdát zavádějící pátrání po *idejích* jednotlivin, neboť idea je v platónské tradici pojímána jako obecnina, která shrnuje a vystihuje podstatné znaky určité skupiny předmětů. Nyní ale má být zavedena idea i pro jednoho jediného člověka, ne jako souhrn obecných lidských vlastností, ale jako obraz jednotlivce.

1.5.4 V 7

Pojednání V7 se dělí na tři části, ve kterých je možno rozpoznat jisté prvky dialogu. Dialog samotný ovšem není v Porfyriově vydání vyznačen, a proto můžeme jednotlivé strany rozhovoru označit pouze odhadem. Na jedné straně stojí Plótinus, jako obhájce idejí jednotlivin a na druhé straně tazatel.

Nejdříve vždy stručně vyložíme podstatný text a poté rozebereme jeho významné části.

„Zda existuje též idea jednotlivé věci? <A:> Ano, jestliže já a každý jednotlivec jsme schopni vzestupu k tomu, co je duchovní, pak je počátek každého jednotlivce tam. <B:> Dobře, jestliže bude Sókratés o sobě, takže, jakožto duše, je každý jednotlivec <jak se říká> tam. Jestliže však Sókratés neexistuje věčně, nýbrž někdejší Sókratés se jindy stává jinou duší, tak jako Pythagoras nebo kdokoliv jiný, pak již Sókratés jako jednotlivec nebude tam. <A:> Pokud ovšem duše jednotlivce obsahuje působící formy všech jednotlivců, které postupně oživovala, pak musí být všichni tam. Přece tvrdíme, že každá duše má všechny působící formy, které má kosmos. Má-li tedy kosmos působící formy ne pouze <každého jednotlivého> člověka, nýbrž i <všech> jednotlivých živočichů, pak je má i duše. <B:> Bude tedy neomezený počet působících

¹¹² KALLIGAS, Paul. *Forms of Individuals in Plotinus*, str. 210-211.

*forem. <A:> Nebude, jestliže se kosmos opakovaně vrací <do svého východiska> – tím bude neomezený počet působících forem omezen, protože se v tomto případě vracejí tytéž věci.*¹¹³

Text začíná otázkou, zda jsou také ideje jednotlivin. Dále se vysvětluje, že pokud má Sókratés duši, která může vystoupit k inteligibilnu, pak musí být jeho počátek jakožto jednotlivce *tam*. V případě, že se duše Sókrata po jeho smrti stane jinou duší, bude Sókratés stále přítomen *tam* a nezanikne. Neboť duše jednotlivce obsahuje *logoi* (působící formy) všech jednotlivců, které kdy oživovala i všech živočichů vůbec, a proto musí být všichni stále *tam* jako jejich vzory. Počet působících forem je omezený věčným opakováním se světových cyklů, ve kterých dochází k nekonečnému uskutečňování se konečného počtu působících forem. Nestačí pouze jedna působící forma pro jednotlivce téhož druhu, protože se od sebe liší mnoha vlastními rozdíly.

Plótinus zakládá možnost existence idejí jednotlivců na schopnosti kontempace inteligibilního světa. Pokud má člověk duši, která je schopna výstupu k duchovnímu, znamená to pro Plótinu automaticky a bez dalších důkazů i to, že má v duchovním světě i svůj počátek a vzor.

V další části se Plótinus vyrovnává s naukou o stěhování duší, kterou přijímá a která do teorie vznáší velké nejasnosti. Problému, co se děje s duší, pokud jednatel zemře a zrodí se jako někdo jiný, se vyhýbá zavedením pojmu *logos*. *Logoi*¹¹⁴ jsou působící formy, které spojují svět idejí se světem hmoty a které ho zároveň podle idejí formují. Každá duše stejně jako duše kosmu v sobě obsahuje všechny *logoi* každého jednotlivého živočicha. Proto, když jeden živočich zanikne a jeho duše se převtělí v jiného, jeho obraz nezaniká, zůstává *tam* jako vzor zrealizované působící formy. Duše při novém vtělení realizuje nový *logos*.

Ještě jednou je nutné zdůraznit, že duše obsahuje všechny *logoi* vesmíru, podle kterých vznikají jednotlivci. Taková teorie úplně vylučuje výše rozebranou teorii o individuální duši, protože zavedením *logoi* stačí jedna duše k realizaci mnoha jednotlivců. Neměli bychom v systému tedy duši světa a individuální duše, ale světovou duši a určitý

¹¹³ PLÓTINOS. *V 7, 1, 1-15*. viz překlad Petra Rezka In: *Jednotliviny a individuální formy*. První vydání. Praha: OIKOYMENH, 1993. str. 103-105. Edice PomFil. Svazek 12. ISBN 80-85241-58-7.

¹¹⁴ Teorie o *logu* jakožto samostatné čtvrté hypostazi viz. např. RIST, M. J. *Plotinus: the road to reality*. Cambridge: University Press, 1967. str. 84-103.

počet stěhovavých duší, které přijímají *logoi*. Další velkou otázkou je, zda má každý *logos* svůj vzor, nebo jestli stačí například jedna obecná idea člověka pro vznik všech jednotlivých *logoi*. Těmito problémy se ale Plótinus v pojednání nezabývá a na adresu počtu *logoi* zdůrazňuje pouze, že nestačí jeden *logos* k vytvoření několika jedinců, protože ti se liší „*nespočetným množstvím jen jim vlastních rozdílů*“¹¹⁵. Samo o sobě je uvědomění si nespočetného množství individuálních rozdílů velmi významné, Plótinus se již neodvolává pouze na hmotu, jakožto princip individuace, jak tomu bylo ve V 9, 12, protože mezi „*nespočetné množství rozdílů*“ můžeme zahrnovat i charakterové vlastnosti a schopnosti, ale na naše otázky tím neodpovídá. Problematika počtu duší v případě jejich stěhování a realizace dalších *logoi* není vůbec zmíněna, ale dialog ohledně počtu *logoi* pokračuje.

S počtem *logoi* souvisí také zavedení stoické nauky o věčném opakování cyklů. Věčné opakování cyklů má zamezit existenci nekonečného počtu působících forem, neboť v určitém čase, který je kosmické periodě vymezen, je realizován pouze omezený počet působících forem. Všechny periody ve svém nekonečném opakování jsou naprosto totožné a dochází v nich k realizaci totožných forem. Počet působících forem je tímto způsobem přesně určitelný, ale není jasné, proč se Plótinus obává jeho neomezenosti, pokud již známe např. neomezenost, která existuje v Mysli. Celou pasáž můžeme chápat pouze jako odpověď na vznesenou otázku dialogu. K počtu působících forem se Plótinus vrací ještě na samém konci pojednání V 7,1:

„*Není se však třeba obávat neomezenosti v duchovním kosmu – je totiž celá v nedělitelném <bodě> a kdykoliv působí, jako by z něho vystupuje.*“¹¹⁶

Tato věta nám říká, že ať je počet *logoi* jakýkoli, není třeba se obávat neomezenosti v duchovním kosmu. Všechny *logoi* v duchovním kosmu jsou jakousi jednotou v mnohosti, která se rozvíjí, když je to potřeba.

Je velmi zvláštním momentem, že zde Plótinus zavádí stoickou nauku o věčném opakování cyklů, protože ve většině případů stoicismus kritizuje. V kontextu V 7 je tato nauka zavedena v okamžiku, kdy hrozí, že by počet *logoi* byl neomezený. Ovšem problém nekonečného počtu *logoi* je nakonec na několika dalších místech vyvrácen tvrzením, že

¹¹⁵ PLÓTINOS. V 7, 1, 20. viz překlad Petra Rezka In: *Jednotliviny a individuální formy*. První vydání. Praha: OIKOYMENH, 1993. str. 103-105. Edice PomFil. Svazek 12. ISBN 80-85241-58-7.

¹¹⁶ PLÓTINOS. V 7, 1, 25.

není třeba se takové nekonečnosti bát. V tomto případě zde stoická nauka může působit nadbytečně a zbytečně zavádět zmatek do již komplikované teorie.

Blumenthal je toho názoru, že v ostatních pasážích, kde se Plótinus stoické nauce o věčném návratu věnuje, ji nebere vážně a bylo by tedy pravděpodobné, že v ni sám nevěřil. Ovšem pouze pokud by se povedlo přesvědčivě prokázat, že Plótinus teorii neuznával, bylo by možné chápat stoický prvek ve V 7,1 jako pokus o vyvrácení takové teorie.¹¹⁷

I přes slibný nadpis se z celé části se nedozvídáme téměř nic o individuálních idejích. Plótinus zde naopak rozvádí nauku o individuálních *logoi* a není jasně řečeno, zda je jednotlivý *logos* obrazem individuální nebo obecné ideje. O samotné ideji jednotlivce je zmínka pouze v první větě. Je to otázka, zda takové ideje vůbec existují. Odpověď ovšem nepotvrzuje přímo existenci idejí jednotlivin, jenom říká, že počátek každého jednotlivce je *tam*. Ani další věta není potvrzením nebo rozvinutím existence individuální ideje, říká pouze, že jestliže je Sókratés o sobě, takže jakožto jeho duše, má svůj počátek *tam*. V tomto významném momentu Plótinus formuluje, že člověk o sobě je duše, je to duše individuální a její počátek je *tam*. Už v prvních větách je vyjádřeno, že individualita člověka je založena v jeho duši. Zavedení *logoi* a světových cyklů ale zbavuje duši její jedinečnosti, protože jí připisuje realizaci několika jednotlivců.

V části V 7, 2 zdůrazňuje Plótinus vliv látky a prostředí na jedince. V 7, 3 rozšiřuje počet působících forem ze všech živočichů na všechny odlišné jednotliviny i na všechny totožné jednotliviny, které se od sebe liší pouze numericky. Numerická distinkce, která je zde zavedena, je důležitým prvkem, který nám pomáhá vyřešit problém individuace jednotlivin na vyšších úrovních, jak uvádí Rist.¹¹⁸ Když duše dosáhne očistění a vystoupí směrem ke sjednocení s Jednem, ztrácí svoji identitu a stává se Jednem. Ovšem pokud by bylo Jedno i individuální duše v podstatě totožné, ztrácí tím Jedno svoji transcendenci a Plótinův systém se stává panteismem. Teorie o numerické diferenci tomu zabraňuje. I na nejvyšší rovině, kde jsou kvalitativní rozdíly setřeny, stále zůstává přítomna diference numerická.¹¹⁹ Numerická diference tedy zodpovídá i výše uvedenou otázku, jak je individuální duše individualizována na nejvyšší úrovni, když dosáhne sjednocení s Myslí.

¹¹⁷ BLUMENTHAL, H. J. *Did Plotinus believe in ideas of individuals?*, str. 79.

¹¹⁸ RIST, John M. *Ideje jednotlivin u Plótina*. In: *Jednotliviny a individuální formy*. První vydání. Přeložil Martin Pokorný. Praha: OIKOYMENH, 1993. str. 90-100. Edice PomFil. Svazek 12. ISBN 80-85241-58-7. (dále jako RIST, John M. *Ideje jednotlivin u Plótina*)

¹¹⁹ RIST, John M. *Ideje jednotlivin u Plótina*, str. 99-100.

Problematictější než počet *logoi* se jeví samotná individuální duše, která v sobě všechny *logoi* obsahuje. *Logoi* jsou, pokud přijmeme Armstrongovo vysvětlení¹²⁰, působící formy, které vznikají nahlížením duše na ideje. Jedna duše má realizovat několik *logoi*, ve kterých se postupně stává odlišnými lidmi. Otázkou je, jestli mají všichni tito po sobě realizovaní jedinci úplně stejnou duši, nebo jestli individuální *logos* pozměňuje a formuje i ji? Pokud by daný *logos* duši pokaždé nějak pozměnil, zůstane ještě tato původní duše stále toutéž duší? A pokud je to teprve *logos*, který přiřazuje duši její vlastnosti a schopnosti, co je tato duše bez něho? Co je tím trvalým základem, který přijímá *logoi*? Hypoteticky by bylo možné, že je to např. světová duše, nebo sama hypostaze, která si „obléká“ jednotlivé *logoi* jako podklad pro jejich realizaci a nechává se jimi v nižších částech oddělit z jednoty do mnohosti.

Dalším problémem je, že duše na této spekulativní rovině, které procházejí těly, si již předem představujeme jako individualizované, přičemž tyto duše zatím nesou *logoi*, které umožní jejich individuaci v sobě. Pokud se duše utvářejí teprve podle určitého *logu*, není podle našeho názoru možné, aby jedna duše realizovala více *logoi*. Tímto by byla popřena teorie o stěhování duší. Rist problém řeší dalším zdůrazněním numerické difference: „Podobně, když se duše příslušející X stane postupem času duší příslušející Y, skutečnost, že existovala jakožto X, dostatečně zaručuje existenci odpovídající ideje. Ačkoli je tedy X převtělen v Y, nemůže nikdy zahladit onu bývalou X-ovitost, která skutečně existovala (...) jakmile se existence vyskytla, nelze ji eliminovat.“¹²¹

Z části V 7,1 je tedy patrné, že Plótinus nezavádí do svého systému nauku o individuálních idejích, spíše si uvědomuje, že za rozdíly mezi jednotlivci je zodpovědná více duše než hmota a individuaci připisuje duši, která realizuje *logoi*. Numerická difference zavedená ve V 7,3 nám umožňuje nahlédnout a pochopit jak mohou být duše individualizovány a přitom přetrvávat v jednotě.

¹²⁰ ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 290.

¹²¹ RIST, John M. *Ideje jednotlivin u Plótina*, str. 96.

1.5.5 IV 3,5

„Avšak jak potom může býti tvoje duše, jiná jeho a jiná někoho jiného? Je snad možné, že duše sice patří k určitému člověku svou nižší částí, pokud jde ale o část vyšší, nepatří k němu, nýbrž tam? Podle toho by ale Sókratés a Sókratova duše trvali jen dotud, dokud je duše Sókratova v těle, a jeho duše by přestala být, jakmile by dospěla k tomu, co je <pro ni> nejlepší. Avšak žádné pravé jsoucno být nepřestává; vždyť duchové dokonce ani tam nezanikají do nerozčleněného jedna, protože se nedělí jako těla, nýbrž každý, setrvává ve své jinakosti, má totéž bytí. A tak je to i s dušemi: jednotlivě po řadě každá závisí na svém individuálním duchu, jsou působícími formami duchů, rozvinuty více než oni, takřkajíc mnohostí, pocházející z toho, co je rozvinuto méně; zůstávají ve spojení s duchem tím, co je v každém nejméně rozvinuto; chtěly již být více rozděleny, a přece nemohou dospět k úplnému rozdělení; zachovávají totožnost i různost; každá duše zůstává jednou a všechny dohromady jsou jednou. Tím je zajisté řečeno to hlavní z našeho výkladu: všechny duše pocházejí z jedné duše a duše pocházející z jedné duše jsou mnohé týmž způsobem jako duch, jsou rozděleny i nerozděleny; duše, která zůstává tam, je jednou působící formou ducha a z ní pocházejí částečné působící formy, nevázané k látce, jako je tomu tam.“¹²²

Poslední část *Ennead*, kterou se v této práci budeme blíže zabývat, také příliš nepromlouvá ve prospěch teorie idejí jednotlivců. Podle Porfyria tato část následuje po V 7, což může být patrné i z jejího obsahu. Plótinos zde znovu zavádí otázku existence Sókratovy duše po jeho smrti, ale již dál nerozvádí nauku o stěhování duší nebo o věčně se opakujících cyklech. Sókratova duše, neboť je pravým jsoucnem (pravá jsoucna jsou ideje obývající inteligibilní svět, naopak svět hmotný, tak jak jej známe my i všechna jeho jsoucna, jsou pouze nedokonalými obrazy pravých dokonalých jsoucnů obývajících sféru Mysli), nezaniká ani po Sókratově smrti a zůstává *tam* i svojí nejvyšší částí, která je také individualizována. Podle ukázky závisí každá duše na svém individuálním duchu (ἑκαστον νοῦν), který sídlí ve sféře Mysli (νοῦς). Každý jednotlivý duch má stejné bytí, nicméně všichni setrvávají ve své jinakosti a neslučují se ani *tam*. Zde můžeme vidět další využití numerické difference, kdy jsou duchové kvalitativně totožní a liší se pouze počtem. Duše jsou s duchem spojeny svou nejvyšší částí, a i když by se rády oddělily a podlehly naprosté mnohosti, jsou udržovány v jakési jednotě. Takto všechny duše pocházejí z jedné duše.

¹²² PLÓTINOS. IV, 3, 5.

Pojednání nám především ukazuje, jak jsou duše mnohé i jedno zároveň, ovšem otázka ideje jednotlivce se zde vytrácí ve prospěch dojmu, že Plótinus rozlišuje pouze individuální duše. *Logoi* nejsou totožné s ideami, jsou tím, co vzniká, když se duše pokouší ideje uchopit, což teoreticky nemusí znamenat, že pro každou věc existuje individuální idea. Čím více se vzdalujeme od Jedna, tím více narůstá mnohost. Čistě hypoteticky je možné, že duše nahlížející obecnou ideu člověka ji zmnožuje, stejně jako když při vzniku idejí Mysl nazírá Jedno. O individuální fyzické rozdíly by se potom postarala hmota v režii světové duše.

Teorii o individuálních duších, které Plótinus zavádí spíše než individuální ideje, rozvádí i P. Kalligas. Vychází z Aristotelova pojetí jednotlivin, kterým je Plótinus podle něj velmi ovlivněn. Kalligas usuzuje, že Plótinus ztotožňuje nejvyšší část individuální duše se samotnou ideou.¹²³ Podle takové teorie by se individuace týkala pouze oduševnělých jsoucen, což by korespondovalo s Plótinovým názorem uvedeným ve VI 5,8, kde je řešen problém, jak jednotlivci participují na idejích na příkladu ohně. Plótinus dochází k závěru, že v případě ohně není možné, aby měl každý svoji vlastní ideu, je pouze jediná idea ohně a ta stačí k realizaci všech dílčích ohňů.¹²⁴

Co se dále týče individuální duše, uvádí Kalligas (vycházející z Aristotela), že jednoduché věci jsou totožné se svojí podstatou. Podstata a idea jsou ztotožněny, a tak jsou jednoduché věci totožné s ideou. Stejně tak nejvyšší část duše, neboť je jednoduchá, je totožná s ideou.¹²⁵

123 KALLIGAS, Paul. *Forms of Individuals in Plotinus*, str. 217.

124 BLUMENTHAL, H. J. *Did Plotinus believe in ideas of individuals?*, str. 70.

125 KALLIGAS, Paul. *Forms of Individuals in Plotinus*, str. 216.

1.6 Shrnutí otázky individuality v Plótinově filosofii

V předchozích kapitolách jsme se zabývali problémem individuality v Plótinově filosofii ve dvou hlavních liniích. Prozkoumali jsme existenci individuální duše a otázku zavedení existence idejí jednotlivin.

V otázce individuální duše jsme se přiklonili k názoru, že nepochází z vlastní ideje, ale je společně se světovou duší a hypostazí duše podřízena obecné ideji duše sídlící ve sféře Mysli. Existence *logoi*, kterou zavedlo pojednání V 7, popírá původní myšlenku, že každý jednatel má svou jedinečnou individuální duši jako zdroj individuace ve prospěch teorie, kdy je jedinou příčinou individuace *logos*.

Teorie, která měla do systému zavést ideje jednotlivců a tak vyřešit příčinu individuality ve světě nebyla potvrzena, neboť pojednání V 7, které se podle svého názvu mělo otázkou zabývat, řeší především problematiku realizace *logoi* ve světě a samotnými idejemi jednotlivců se nezabývá.

Z těchto důvodů zastáváme názor, že Plótinus nezavádí ideje jednotlivců ani individuální duše. Jako zdroj individuace zavádí teorii o *logoi*, kterých je v každém kosmickém cyklu stejný počet a které jsou realizovány duší. Není ovšem jedna duše pro jeden *logos*, protože v pojednání V 7 Plótinus zavedl nauku o přetělování duší, a proto stačí menší počet duší k realizaci všech *logoi* cyklu.

Ke vzniku množství *logoi* jednotlivců dochází pravděpodobně vlivem nahlížení hypostaze Duše na obecnou ideu člověka ve sféře Mysli. Duše nahlíží veškeré ideje Mysli a realizuje je v nižších sférách. Stejně jako se Mysli nedaří úplně uchopit Jedno a zmnožuje ho, čímž zakládá svět idejí, tak Duše zmnožuje ideje a vytváří *logoi*. Hypoteticky jednotlivý *logos* neobsahuje vše, co obsahuje idea, je jejím méně dokonalým obrazem, neboť nižší úroveň brání svojí omezeností úplnému uchopení dokonalé ideje. Proto jeden *logos* nemůže obsahovat celek vlastností, které má idea, ovšem souhrn všech *logoi* bude i celkem všech vlastností, které tvoří obecnou ideu člověka. Každý *logos* tedy realizuje určitý aspekt celku vlastností obecné ideje a souhrn všech jednotlivců je realizací obecné ideje, ne jednotně, ale jako jednota v mnohosti.

2 Individualita v antické filosofii jako zdroj Plótinova myšlení

Druhá část práce se bude zabývat především přístupy k otázce individuality u Plótinových předchůdců. Filosofických systémů, které předcházeli Plótinovi a ve kterých bychom mohli najít jisté náznaky řešící problém individuality je jistě mnoho, my zde pojednáme o třech základních směrech, které zásadně formovaly Plótinovo myšlení. Jsou jimi platónismus, Aristotelova filosofie a stoicismus. Z platónismu se budeme věnovat především středoplatónikům, kteří Plótinovi přecházeli a měli na něj zásadní vliv. Žádný ze systémů neřešil otázku individuality tak explicitně jako Plótinus, proto se pokusíme stručně probrat nejvýznamnější místa, ze kterých lze jisté postoje k otázce individuality odvozovat.

2.1 Platónismus

Z Porfyria se dozvídáme, že Plótinus šel raději svou vlastní cestou, než aby následoval cestu tradičního platónismu. Dále také, že jsou v Plótinových spisech skryty stoické i peripatetické nauky.¹²⁶ Zároveň Porfyrios uvádí, že na přednáškách se četli platónici Severus, Numenius, Gaius a Atticus, z peripatetiků potom Aspasius, Alexander a Adrastus. Nauky žádného z uvedených autorů nebyly přijímány bezvýhradně, naopak byly bedlivě zkoumány jejich problémy za pomoci Ammoniovy metody.¹²⁷

Jediným myslitelem, u kterého nacházíme jisté zmínky o teorii idejí jednotlivin, je Albinos, podle Merlana ryze synkretický platónik.¹²⁸ Ideje jsou pro něj platónsky inteligibilní, ale zároveň aristotelsky neoddělitelné od látky. Ideje jednotlivin zavrhuje a uvádí, že takovým rozhodnutím se přiklání na stranu většiny platóniků. Pravděpodobně tedy k jisté diskusi ohledně idejí jednotlivin došlo již před ním¹²⁹ a teorie individuálních idejí byla shodně zavrhována. Toto je jediná doložená zmínka o teorii idejí jednotlivin před Plótinem.

Z platóniků, které Porfyrios uvádí, se k naší otázce přímo nevyjadřuje žádný, ale zajímavý moment poskytuje Plótinův současník Númerios.

Númerios¹³⁰, jehož nauka má mnohé styčné plochy s Plótinovou, zavádí tři prvotní „bohy“ – Otce, Stvořitele a Stvořené. Otec je bohem bytí, srovnatelný s Plótinovým Jednem, zatímco Stvořitel, Demiurgos je bohem tvoření, který napodobuje Otce a dobro má je jen díky účasti na něm.¹³¹ Důležitým prvkem po nás je způsob, jakým se Númerios vyjadřuje k otázce individuální a světové duše. Světová duše je pro Númeria spíše určitým aspektem Demiurga, nebo *logem* na jeho nižší rovině, než samostatnou existencí.¹³² Co se týče individuální duše, vychází stejně jako většina středoplatóniků ve svých úvahách

¹²⁶ *Vita Plotini 14, 1-5.*

¹²⁷ *Vita Plotini 14, 10-16.*

¹²⁸ MERLAN, P. *Řecká filosofie od Platóna k Plótinovi*, str. 79.

¹²⁹ MERLAN, P. *Řecká filosofie od Platóna k Plótinovi*, str. 80.

¹³⁰ Bývá řazen mezi novopythagorejce, ale pojednáme o něm v této kapitole.

¹³¹ DILLON, John. *The Middle Platonists*, str. 368-389.

¹³² DILLON, John. *The Middle Platonists*, str. 374.

především z Timaia a trojího rozdělení duše v Ústavě. Často se setkáme s rozdělením duše na racionální, nesmrtelnou a iracionální, smrtelnou, které nacházíme v *Tim. 69c-e*:

„Tvůrcem věcí božských stal se sám, avšak vytváření smrtelných věcí přikázal svým vlastním tvorům. Ti pak napodobující ho, vzali nesmrtelný prvek duše, potom vykroužili kolem něho smrtelné tělo a dali mu celé tělo za vozidlo a v něm přidělali jiný, smrtelný druh duše, chovající v sobě silné a z nutnosti vycházející stavy, především rozkoš, největší vnadidlo zla, potom strasti, zaplašovatele všeho dobrého, dále pak smělost a strach, dva nerozumné rádce, i hněv, hluchý k domlouvám, i naději, již lze snadno svést; smísivše to násilně s počitkem prostým rozumem a láskou všeho se odvažující, složili smrtelný druh duše.“

Pro Númeria je stejně jako pro platóniky duše jedince nesmrtelná a po zkáze těla se stěhuje do dalších těl. Duše, která při vtělení prochází několika sférami a na kterou působí vnější hmotné vlivy, utváří druhou samostatnou duši, kterou Númerios již tradičně označuje jako duši iracionální.¹³³ Ustavuje pro jedince tedy dvě duše – racionální, která setrvává v inteligibilní oblasti a neracionální, která působí zde ve světě. Středoplatónici běžně dělí duši na více částí, ale nedospívají k jejich úplnému oddělení. Nezvyklým prvkem je, že i iracionální duši připisuje Númerios jistý stupeň nesmrtelnosti, aby po smrti těla mohla být pravděpodobně znovu použita pro jiná vtělení.¹³⁴

Čistě hypoteticky lze v této nauce spatřovat výše naznačený Plótinův postoj nejvyšší duše, setrvávající v inteligibilnu a jejího nižšího stupně vtěleného do hmotného rámce. Plótinios ale nikdy nedospěl tak daleko, aby části duše ve své nauce oddělil úplně. Za povšimnutí stojí také Númeriův prvek racionálních duší, které se převtělují za pomoci duší neracionálních, působících jenom jako jakési nástroje, aby nedošlo ke kontaktu s nečistou hmotou.

¹³³ DILLON, John. *The Middle Platonists*, str. 375.

¹³⁴ DILLON, John. *The Middle Platonists*, str. 377.

2.2 Aristotelés

Plótinův postoj k Aristotelovi je mnohem více kritický než jeho postoj k Platónovi. Z peripatetiků, kteří se četli v Plótinově škole, můžeme zmínit Alexandra z Afrodisiady. Merlan¹³⁵ uvádí, že pro Plótina bylo přitažlivé Alexandrovo odmítání idejí jakožto obecnin a jeho teorie o neodlišitelnosti inteligibilií od Mysli.

Aristotelovo stanovisko ohledně existence idejí jednotlivin je negativní, ideje jednotlivin vůbec nezavádí a principiem individuace je pro Aristotela látka. Forma je prvkem, který určuje příslušnost předmětu k určitému druhu a všechny předměty daného druhu spojuje, zatímco látka je příčinou individuálních diferencí.¹³⁶ Navzdory tomuto běžnému názoru a Aristotelovu postoji k platónským idejím, uvedenému v *Met*, 990b-993a30, nacházíme v *Metafyzice* několik pasáží, které problém individuálních forem zkoumají nebo ve kterých jsou takové formy implicitně zahrnuty.^{137 138}

Michael Frede a Günther Patzig se ve svém článku¹³⁹ pokoušejí prokázat, že Aristotelés v *Metafyzice Z* „popírá reálnou existenci obecných druhů a rodů a místo nich

¹³⁵ MERLAN, P. *Řecká filosofie od Platóna k Plótinovi*, str. 142-143.

¹³⁶ viz. *Met*, 1034a 6-9: „Celek však, takový a takový tvar v tom a v tom mase a v kostech, je Kalliás a Sókratés. Jeden se různí od druhého látkou, neboť ta je různá, ale jsou stejní co do druhu, neboť druh je nedělitelný.“

¹³⁷ KALLIGAS, Paul. *Forms of Individuals in Plotinus*, str. 207.

¹³⁸ např. *Met*, 1038b, 9-15: „Zdá se totiž, že je nemožné, aby postatou bylo něco, co se vypovídá obecně. Neboť první podstata je vlastní jednotlivé věci a něčím, co nepřísluší jinému, kdežto obecně je společné; neboť obecně se nazývá, co může příslušet více věcem. Čeho by tedy bylo podstatou? Bud' všeho, nebo ničeho. Všeho podstatou být nemůže. Je-li však postatou jediného <jedna>, byly by pak ostatní věci tímto <jednem>. Neboť ty <věci>, jejichž podstata je jediná a jež mají jedinou bytnost, budou jedinou věcí.“

a také: *Met*, 1037a, 6-11: „Je tedy zjevno, že duše je první postatou, tělo látkou, člověk však nebo živá bytost je celek, skládající se z obojího jako něčeho obecného. Sókratés však a Koriskos jsou také něčím dvojitým, je-li duše něco dvojitého - jedni je totiž budou označovat jako duši, druzí jako celek; mluví-li se však zhola o této určité duši a tomto určitém těle, má se to jako prve v tom, co je obecné, nyní v tom, co je jednotlivé.“¹³⁸

¹³⁹ FREDE, Michael; PATZIG, Günther. *Jsou formy obecné nebo individuální?* In: *Jednotliviny a individuální formy*. První vydání. Přeložil Petr Babka. Praha: OIKOYMENH, 1993. str. 54-62. Edice PomFil. Svazek 12. ISBN 80-85241-58-7. (dále jako Frede, Michael; Patzig, Günther. *Jsou formy obecné nebo individuální?*).

přijímá individuální formy, které jsou vlastní předmětu, jsou jeho formou, ba v jistém ohledu předmět sám vytvářejí.¹⁴⁰

Formu Aristotelés nazývá εἶδος, stejným pojmem, který užívá i pro druh.¹⁴¹ Frede a Patzig¹⁴² uvádějí na příkladu *Met* Λ 5, 1071a 27-29¹⁴³, že si Aristotelés byl rozdíl ve významu použití pojmu εἶδος dobře vědom. „V otázce, zda εἶδος věci je obecné či individuální, jde tedy o otázku, zda je εἶδος individuální ve smyslu formy a nikoli o otázku, zda je εἶδος individuální ve smyslu druhu.“¹⁴⁴

Ve prospěch teorie, že Aristotelés rozlišuje individuální formy uvádějí několik argumentů. Uvedeme například tyto¹⁴⁵:

1. Podle Aristotela má každý předmět má jinou příčinu¹⁴⁶ a tím pádem i jinou formu, která je mu vlastní.

2. Formu Aristotelés označuje jako „toto určitého druhu“, což je podle *Cat.* 5,3b 10-14: „Každá podstata značí patrně určitou věc (tode ti). Je nepochybné a pravdivé, že první podstaty značí určitou věc. Neboť to, co se jimi označuje, je nedílné a počtem jedno.“

3. Na několika místech Aristotelés hovoří o formě tak, jako by jednou existovala a poté zase ne, aniž by podléhaly vzniku nebo zániku. Je z toho patrné, že miní formy individuální, „obecné formy by totiž byly bezčasé, neboť Aristotelés neomylně věří ve věčnost species.“¹⁴⁷

Autoři rozvádějí také protiargumenty¹⁴⁸, navzdory kterým na závěr přijímají postoj, že Aristotelés uznával formy individuální spíše než obecné. Je-li tomu skutečně tak,

¹⁴⁰ FREDE, Michael; PATZIG, Günther. *Jsou formy obecné nebo individuální?* str. 54.

¹⁴¹ FREDE, Michael; PATZIG, Günther. *Jsou formy obecné nebo individuální?* str. 54.

¹⁴² FREDE, Michael; PATZIG, Günther. *Jsou formy obecné nebo individuální?* str. 54-55.

¹⁴³ „A také u toho, co náleží témuž druhu, jsou různé, ne podle druhu, nýbrž proto, že každá jednotlivina má jinou příčinu; tak jednou jako počátek je tvá látka, tvůj hybný činitel, tvůj tvar; jindy je to moje látka, avšak z hlediska obecného pojmu jsou tytéž.“

¹⁴⁴ FREDE, Michael; PATZIG, Günther. *Jsou formy obecné nebo individuální?* str. 54.

¹⁴⁵ FREDE, Michael; PATZIG, Günther. *Jsou formy obecné nebo individuální?* str. 57-59.

¹⁴⁶ viz poznámka 107.

¹⁴⁷ FREDE, Michael; PATZIG, Günther. *Jsou formy obecné nebo individuální?* str. 58.

¹⁴⁸ FREDE, Michael; PATZIG, Günther. *Jsou formy obecné nebo individuální?* str. 59-61.

můžeme zde spatřovat další problematiku, která mohla Plótina inspirovat v rozvádění teorie o idejích jednotlivin.

2.3 Stoicismus

Jaký byl vztah Plótina ke Stoicismu a do jaké míry byl se stoickými naukami obeznámen? Z jeho díla je zřejmé, že nauky dobře znal, ovšem zůstává otázkou, z jakých pramenů mohl čerpat. Kdekoli Plótinus hovoří o stoických naukách, nikde spolu s myšlenkami neuvádí jméno jejich autora, ani nepracuje s přímými citacemi.¹⁴⁹ Vztah k těmto naukám vyvstává mnohem jasněji. Plótinus je většinou velkým kritikem stoicismu, stoiky i peripatetiky označuje za heretiky, kteří se vzdálili původnímu Platónovu učení. Zároveň si však uvědomuje, že oba směry z Platóna svým způsobem vycházejí a i přes většinovou kritiku, se s některými jejich naukami vypořádává a ztotožňuje.¹⁵⁰

Stoických myšlenek, ke kterým se Plótinus vyjadřuje, je mnoho, nás budou ale zajímat především místa, která by se mohla dotýkat idejí jednotlivin. Především to bude stoické užívání kategorií a pojem ἡγεμονικόν.

2.3.1 Kategorie

Stoikové rozlišují čtyři kategorie, těmi jsou: „substance“¹⁵¹ (ὀποκειμενον), kvalita (ποιός), způsob bytí (πὼς ἔχον) a relativní způsob bytí (πρὸς τί πὼς ἔχον).¹⁵² Pokud to nebude nutné pro náš zájem, který sledujeme, budeme následující nástin pojednávat na obecné úrovni a vynecháme zmínky o jednotlivých přínosech toho kterého stoického filozofa.

Do kategorie substance zařazuje přísný stoický materialismus pouze věci, které mají hmotnou existenci, pouze takové věci lze označovat jako jsoucí. Je nutné zdůraznit, že si zároveň stoicismus uvědomuje existenci jistých „jsoucen“, která nejsou hmotná, a proto ve stoickém smyslu nemají existenci. A protože nejsou hmotná, nemůže se na ně vztahovat

¹⁴⁹ Z tohoto důvodu, upozorňuje Graeser, je vhodnější označovat styčné myšlenky stoicismu s Plótinem raději jako paralelní místa než za přímé prameny. GRAESER, Andreas. *Plotinus and the stoics: a preliminary study*. Leiden: E. J. Brill, 1972. str. 5. (dále jako GRAESER, Andreas. *Plotinus and the stoics*.)

¹⁵⁰ GRAESER, Andreas. *Plotinus and the stoics*, str. 2.

¹⁵¹ Vhodnější by byl český ekvivalent podklad nebo substrát, který nás přímo odkazuje na podmínku členství v této kategorii, totiž jsoucnost.

¹⁵² RIST, John M. *Stoická filosofie*. První vydání. Praha: OIKOYMENH, 1998. ISBN 80-86005-73-9. str. 164-165 (dále jako RIST, John. *Stoická filosofie*).

pojem *být* v běžném smyslu. Tato „jsoucna“ jsou jinak, Rist¹⁵³ je označuje jako subsistentní a jsou jimi - prázdno, místo, čas a *lekta*¹⁵⁴ (věci míněné). Není možné je zařadit do žádné ze čtyř kategorií, které vládou pouze jsoucím věcem. Zdá se tedy, že nad nejvyšší kategorií – kategorií substance, by měla být třída ještě vyšší, která by zahrnovala i zvláštní existenci nemateriálních věcí.¹⁵⁵ Tato nejvyšší kategorie je stoiky nazývána τὸ τί.¹⁵⁶

Veškerá substance je tedy hmotná, nepřibývá jí ani neubývá a je věčná. Je to první látka všech hmotných věcí.¹⁵⁷ Materialističtí stoikové, kteří neuznávají žádné inteligibilie, v dělení kategorií dále přistupují rovnou k jednotlivinám, které jsou částmi substance. K substanci přistupují kvality („akcidenty“), které jsou principem individuace. Takové akcidenty jsou materiální stejně jako substance (i v případě barev apod.; Rist to nazývá „prouděním vzduchu“¹⁵⁸). Všechny věci sestávají alespoň ze dvou materiálních částí, ze substance všeobecně jako z podkladu a ze substance kvality (např. jako kus železa nemůže existovat bez tvrdosti).¹⁵⁹ Takto utvořenou věc stoikové nazývají ποιός – kvalitativně určený předmět, směs dvou neoddělitelných substancí.¹⁶⁰ Je to druhá kategorie, první jsoucnost, ke které přistoupilo bližší určení. Tato kategorie je důležitá pro naše zkoumání nauk, které mohly Plótina ovlivnit.

Tuto druhou kategorii dělí dále Stoikové na dva druhy, na kvalitu obecnou a zvláštní (individuální).¹⁶¹

¹⁵³ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 163.

¹⁵⁴ Více viz RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 163. Mezi *lekta* by se daly podle dalšího Ristova výkladu zahrnout i platónské ideje: „Spolehlivě ověřená tradice, kterou staří autoři spojují se samotným Zenónem, upírá idejím jakoukoli nezávislou jsoucnost a prohlašuje je za pouhá ἐννοήματα, mylné představy vznikající v rozumu.“ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 166.

¹⁵⁵ Více viz. RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 166-168.

¹⁵⁶ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 164.

¹⁵⁷ Takto o substanci mluví Zenón viz. RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 168.

¹⁵⁸ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 168.

¹⁵⁹ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 168-169.

¹⁶⁰ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 170.

¹⁶¹ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 170.

Mnohem více se stoikové zabývají specifikací kvality zvláštní. Každá individuální kvalita může být nesena substrátem právě jednou.¹⁶² V tomto momentu si stoikové uvědomují naprostou originalitu každého jedince. Z pasáže, kterou uvádí Rist,¹⁶³ se dá usuzovat pouze na hmotné rozdíly.

U obecných kvalit vyvstává problém, jak můžeme individuální entity skládat do rodů a druhů, když je každá utvořena svými vlastními kvalitami a společný je pouze podklad? Obecné kvality jsou nemateriální i přesto, že nehmotné věci pro stoiky nemají existenci. Jsou to pouze pojmy v mysli, které vznikly tím, že jsme si je rozumem odvodili z již existujících podobných individualit. „Výraz společná kvalita se užívá k označení společného faktoru, který sdílejí skupiny proudů vzduchu. Je pouze jménem a nemá žádný ontologický dopad.“¹⁶⁴

Stoický názor, že vše jsoucí je hmotné, tedy i duše, mohl zapříčinit u Plótina, který se se stoiky v mnoha ohledech vyrovnával, cenné a přísné rozlišování mezi duchovním a materiálním.¹⁶⁵

Další dvě kategorie – způsob bytí a relativní způsob bytí nejsou pro náš text moc důležité. Kategorie způsobu bytí zahrnovala určení, jako jsou čas, místo aj. a týkala se jednotlivin.¹⁶⁶ Relativní způsoby bytí poznáváme pouze vzhledem k něčemu jinému, jejich poznání nevyovídá nic o předmětu samém, jsou to vztahy jako pravé a levé, otec a syn apod.¹⁶⁷

Je zřejmé, že Plótinos stoickou nauku o kategoriích znal, neboť se jí zabývá ve VI 1. právě teorii o zvláštních kvalitách můžeme považovat za jistý impuls ne přímo k rozvíjení teorie idejí jednotlivin, ale k uvědomění si individuálních diferencí mezi jedinci.¹⁶⁸

¹⁶² RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 171.

¹⁶³ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 171-172.

¹⁶⁴ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 177.

¹⁶⁵ ARMSTRONG, A. H. *Plotinus*, str. 19.

¹⁶⁶ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 177.

¹⁶⁷ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 179-180.

¹⁶⁸ RIST, John M. *Ideje jednotlivin u Plótina*. In: *Jednotliviny a individuální formy*. První vydání. Přeložil Martin Pokorný. Praha: OIKOYMENH, 1993. str. 90-100. Edice PomFil. Svazek 12. ISBN 80-85241-58-7. str. 98.

Plótinův postoj ke kategoriím, je ten, že chce především zaplnit prostor, který nechali otevřený jeho předchůdci. Aristotelés i stoikové užívali kategorie jenom vzhledem ke smyslovému světu.¹⁶⁹ Aristotelés se táže po nejvyšších rodech pojmů, se kterými se setkáváme ve světě. Stoikům kategorie sloužily především k postihnutí světa a k uchopení jeho diferencí. Plótinós chce takové kategorie obrátit i směrem k inteligibilitu a z této pozice kritizuje a stoickou nauku o kategoriích zavrhuje.¹⁷⁰

2.3.2 Hegemonikon

Hegemonikon je částí duše. Stoikové učí, že lidská duše je jako všechno ve světě hmotná a tvoří ji osm částí: pět smyslů, řeč, schopnost plodit a *hegemonikon*.¹⁷¹ *Hegemonikon* je nejvyšší částí, která rozhoduje o veškerých činech jednotlivce. Je to právě já každého člověka.¹⁷² Rist uvádí, že *hegemonikon* je ovlivňováno kategorií kvality, z čehož můžeme usoudit, že je pro každého člověka odlišné.¹⁷³ Odlišné charakterové vlastnosti budou pro stoiky tedy nejspíš zapříčiněny „prouděním vzduchu“.

Přestože je duše hmotná, nezavrhují stoici její posmrtný život. Po smrti duše přetrvává již bez tělesných schopností a smyslových vjemů (přežije pouze *hegemonikon*), ale jistým způsobem může existovat až do *ekpyrosis*. Duše po smrti přetrvávají po různě dlouhou dobu, a to podle toho, v jakém stavu se nacházely v okamžiku smrti, přežívá tedy osobnost v určitém stavu, pouze jako stopa, která postupem času vybledne.¹⁷⁴

Dalo by se říci, že přetrvává ono napětí (*tonos*), které je v individuu stejně jako ve vesmíru. Je to zvláštní typ chvění, které je přítomno v každé hmotné částice.

¹⁶⁹ GRAESER, Andreas. *Plotinus and the stoics.*, str. 87.

¹⁷⁰ GRAESER, Andreas. *Plotinus and the stoics.* Především kapitola: *Plotinus on the stoic categories of being.* str. 87-100.

¹⁷¹ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 50.

¹⁷² RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 34.

¹⁷³ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 94.

¹⁷⁴ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 266-270.

Hegemonikon sídlí uprostřed pnutí a vnímá každý záchvěv.¹⁷⁵ Toto napětí rozvíjí bytost do její podoby a udržuje ji.¹⁷⁶ Po smrti zůstává právě toto chvění.

„(...) to znamená, že je to právě tento tonický pohyb pneumatu, čím jsou tělesné jednotliviny utvářeny jak co do svého bytí, tak také co do svého tvaru. Kvality (...) jsou pneumata a vzdušná pnutí, která propůjčují formu a tvar částem látky, v nichž vznikají.“¹⁷⁷

V těchto stoických teoriích vidíme, že i ve stoicismu hraje otázka individuality významnou roli. Na případu kategorií jsme si ukázali, jak u stoiků dochází k vysvětlení hmotných diferencí jednotlivců a pojem *hegemonikon*, jakožto nejvyšší část stoické duše ukazuje, že ani duše jednotlivce není ve stoicismu myšlena jakožto něco obecného vzhledem k možnému přetrvání individuálního tonického pohybu i po smrti jednotlivce.

Prvkem, který Plótinus ze stoicismu využívá pro svoji filosofii a o kterém se musíme krátce zmínit je teorie o *logoi spermatikoi*. Pojem *logos* zastává pro stoiky, mimo mnoha jiných významů, také roli boha, který „je semenným *logem* vesmíru“¹⁷⁸. Je to myšlenka o tvořivém ohni, tvůrčím principu světa, jejíž počátek můžeme spatřovat již u Hérakleita. Jak jsme viděli výše, Plótinus podobné *logoi* také využívá jako prostředku pro vytváření světa. *Logos* pojatý stoiky můžeme chápat více jako pouze mechanicky tvořící a oživující princip, zatímco v Plótinově podání je kromě tvořivosti hlavním úkolem *logu* především zprostředkovat a udržovat vztah mezi hypostazemi Mysli a Duše a mezi smyslovou a inteligibilní sférou bytí.¹⁷⁹

¹⁷⁵ RIST, John. *Stoická filosofie*, str. 95-96.

¹⁷⁶ KARFÍK, Filip. *Duše a svět: devět studií z antické filosofie*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2007. ISBN 978-80-7298-174-8. str. 164. (dále jako KARFÍK, Filip. *Duše a svět*)

¹⁷⁷ KARFÍK, Filip. *Duše a svět*, str. 165.

¹⁷⁸ ARMSTRONG, A. H. *Plótinus*. In: *Filosofie pozdní antiky*, str. 193.

¹⁷⁹ GRAESER, Andreas. *Plotinus and the stoics*, str. 42-43.

Závěr

Na závěr je třeba zdůraznit, že ač jsou Plótinovy texty týkající se otázky idejí jednotlivin velmi významné z hlediska problematiky individuality v dějinách filosofie vůbec, pro samotný Plótinův systém nemá otázka individuality zásadní význam. V celém Plótinově systému, jde především o návrat zpět k inteligibilnu, o znovusjednocení se s Jednem a o překonání individuálních hranic nastavených hmotou.

V textu jsme postupně prošli Plótinovým systémem, zproblematizovali otázku individuální duše ve vztahu k duši světové i hypostazi a probrali významné pasáže týkající se idejí jednotlivin. V otázce zavedení individuálních idejí jsme dospěli k názoru, že Plótinus ve svém textu nikde explicitně individuální ideje nezavádí a jako zdroj individuace jednotlivců zavádí *logoi*. Prozatím není možné určitě odpovědět na otázku, jestli idea, která je vzorem *logu*, je obecná nebo individuální. Pod vlivem probraných pasáží jsme se ale přiklonili k názoru, že ani idea jakožto vzor *logu* není ideou individuální a že za množství *logoi* vznikajících z jedné ideje je zodpovědná Duše.

V závěrečných kapitolách jsme stručně pojednali o možných zdrojích Plótinovy inspirace v otázce individuality. Uvedli jsme, že středoplatónská tradice se k otázce idejí jednotlivin vymezila negativně, poukázali jsme na problematiku individuálních forem v Aristotelově filosofii a rozebrali stoické užívání kategorií a pojmu *hegemonikon*. Další možných pramenů, které by bylo možno projednat, zůstává stále mnoho a otázka Plótinovy inspirace by jistě zasloužila delší a podrobnější zkoumání.

Práce si nenárokují vynášet soudy v otázce individuality, která zůstává i pro moderního filosofa otevřeným problémem. Je pouhým historickým příspěvkem, který se snaží vystihnout největší potíže týkající se otázky individuality, které zaměstnávaly jednoho z největších antických myslitelů, kterým Plótinus bezesporu byl.

Použitá literatura

Prameny:

ARISTOTELÉS. *Kategorie*. 1. vydání. Přeložil Antonín Kříž. Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd, 1958.

ARISTOTELÉS. *Metafyzika*. Třetí vydání. Přeložil Antonín Kříž, překlad upravil Petr Rezek. Praha: Petr Rezek, 2008. ISBN 80-86027-27-9.

PLATÓN. *Timaios, Kritias*. Třetí opravené vydání. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH, 2008. Platónovy dialogy. Svazek 17. ISBN 80-86005-07-0.

PLATÓN. *Ústava*. Čtvrté opravené vydání. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH, 2005. Platónovy dialogy. Svazek 18. ISBN 80-7298-142-0.

PLOTIN. *Enneady*. přeložil Josef Hruša. Praha: Bohuslav Hendrich, 1938. 138 s.

PLÓTÍNOS. *O klidu*. 1. vyd. přeložil Petr Rezek. Praha: Petr Rezek, 1997. ISBN 80-86027-06-6.

PLÓTÍNOS. *Sestry duše*. 1. vyd. Přeložil Petr Rezek. Praha: Petr Rezek, 1995. ISBN 80-901796-3-3.

PLÓTÍNOS. *Věčnost, čas a duch*. 1. vyd. přeložil Petr Rezek. Praha: Petr Rezek, 1995. ISBN 80-901796-5-7.

PLÓTINOS, *Opera [Plotinus]. T. 1, Porphyrii vita Plotini: Enneades. I-III*. ed. HENRY, Paul; SCHWYZER, Hans Rudolf. Oxford: Oxford University Press, 1964, xxviii, 382 s.

Sekundární literatura:

a) Monografie:

ARMSTRONG, A. H. (ed.) *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2002. Edice Dějiny filosofie. Svazek 4. 675 s. ISBN 80-7298-53-X.

ARMSTRONG, A. H. *Plotinus*. First edition. London: Allen & Unwin, 1953. 173 s.

BRÉHIER, Émile. *The Philosophy of Plotinus*. Third impression. Chicago: The University of Chicago press, 1967.

DILLON, John. *The Middle Platonists: 80 B.C. to A.D. 220*. Revised edition with new afterword. Ithaca: Cornell University Press, 1996. ISBN 0-7156-1604-8.

GRAESER, Andreas. *Plotinus and the stoics: a preliminary study*. Leiden: E. J. Brill, 1972. xv, 145 s.

GUTHRIE, Sylvan Kenneth. *The philosophy of Plotinos: his life, times and philosophy*. London: Luzac and company, 1910. ISBN: není dostupné.

HADOT, Pierre. *Plótinus čili prostota pohledu*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1993. ISBN 80-85241-55-2.

CHLUP, Radek. *Proklos*. 1. vyd. Praha: Herrmann & synové, 2009. 455 s. ISBN 978-80-87054-16-1.

KARFÍK, Filip. *Duše a svět: devět studií z antické filosofie*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2007. ISBN 978-80-7298-174-8.

KARFÍKOVÁ, Lenka. *Ideje a slova: studie k Augustinovi, Plótinovi, Abélardovi, Dionisiu Aeropagitovi a Anselmovi*. 1 vyd. Praha: OIKOYMENH, 2010. ISBN 978-80-7298-436-7.

KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Prolínání světů: středoplatónská filosofie v náboženských proudech pozdní antiky*. Praha: Hermann & synové, 1991. 125 s.

LLOYD, A. C. *The Anatomy of Neoplatonism*. New York: Oxford University Press Inc, 1990. ix, 198 s. ISBN 0198242298.

LLOYD, Gerson P. *Plotinus*. First publication in paperback. London: Routledge, 1998. xviii, 338 s. ISBN 0-415-17409-0.

LONG, Anthony. *Hellénistická filosofie. Stoikové, epikurejci, skeptikové*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2003. ISBN 80-7298-077-7.

MILKO, Pavel. *Origenés učitel*. 1. vyd. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2008. Edice Pro Oriente: dědictví křesťanského Východu; Svazek 6. ISBN 978-80-86818-60-3.

RIST, John M. *Stoická filosofie*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1998. ISBN 80-86005-73-9.

RIST, M. J. *Plotinus: the road to reality*. Cambridge: University Press, 1967. vii, 279 s.

SORABJI, Richard. *Self: Ancient and Modern Insights about Individuality, Life and Death*. Chicago: University of Chicago Press, 2006. ISBN 0226768252.

STAMATELLOS, Giannis. *Plotinus and the presocratics: A philosophical study of Presocratic influences in Plotinus' Enneads*. New York: State University of New York Press, 2007. ISBN 978-0-7914-7062-6.

b) Články:

BLUMENTHAL, H. J. *Did Plotinus believe in ideas of individuals?* In: BLUMENTHAL, H. J. *Soul and Intellect: Studies in Plotinus and later Neoplatonism*. Brookfield, Vt.: Variorum, 1993. ISBN 0860783928.

BLUMENTHAL, H. J. *Nous and Soul in Plotinus: some problems of demarcation*. In: BLUMENTHAL, H. J. *Soul and Intellect: Studies in Plotinus and later Neoplatonism*. Brookfield, Vt.: Variorum, 1993. ISBN 0860783928.

BLUMENTHAL, H. J. *Platonismus in late antiquity*. In: BLUMENTHAL, H. J. *Soul and Intellect: Studies in Plotinus and later Neoplatonism*. Brookfield, Vt.: Variorum, 1993. ISBN 0860783928.

BLUMENTHAL, H. J. *Soul, world-soul and individual soul in Plotinus*. In: BLUMENTHAL, H. J. *Soul and Intellect: Studies in Plotinus and later Neoplatonism*. Brookfield, Vt.: Variorum, 1993. ISBN 0860783928.

BOYD, J. M. The Chronology in Porphyry's Vita Plotini. *Classical Philology*, vol. 32. No. 3., 1937. str. 241-257. ISSN nevedeno.

Dodds, R. E. Tradition and Personal Achievement in the Philosophy of Plotinus. *The Journal of Roman Studies*. Vol. 50, Parts 1 and 2, 1960. str. 1-7. ISSN 0075-4358.

FREDE, Michael; PATZIG, Günther. *Jsou formy obecné nebo individuální?* In: *Jednotliviny a individuální formy*. První vydání. Přeložil Petr Babka. Praha: OIKOYMENH, 1993. str. 54-62. Edice PomFil. Svazek 12. ISBN 80-85241-58-7.

HADOT, Pierre. *The Harmony of Plotinus and Aristotle according to Porphyry*. In: SORABJI, Richard. *Aristotle Transformed: The Ancient commentators and their influence*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1990. str. 125-141. ISBN 0801424321.

KALLIGAS, Paul. Forms of Individuals in Plotinus: A Re-Examination. *Phronesis*, XLII/2. Leiden: Koninklijke Brill. 1997. ISSN 00318868.

RIST, John M. *Ideje jednotlivin u Plótina*. In: *Jednotliviny a individuální formy*. První vydání. Přeložil Martin Pokorný. Praha: OIKOYMENH, 1993. str. 90-100. Edice PomFil. Svazek 12. ISBN 80-85241-58-7.

RIST, John M. Monism: Plotinus and some predecessors. *Harvard Studies in Classical Philology*. Vol. 69, 1965, str. 329-344. ISSN nevedeno.

RIST, John M. The Indefinite Dyad and Intelligible Matter in Plotinus. *The Classical Quarterly, New Series*. Vol. 12., No. 1., May, 1962, str. 99-107. ISSN nevedeno.